

Projekt

z dnia 11 lutego 2026 r.

Zatwierdzony przez

**UCHWAŁA NR
RADY MIEJSKIEJ W DRZEWICY**

z dnia 19 lutego 2026 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Drzewica na lata 2026-2029

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9, art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1153, 1436), art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i o opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292). oraz po uzyskaniu pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi, Rada Miejska w Drzewicy uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Drzewica na lata 2026-2029 stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 3. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Drzewicy.

§ 2. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Łódzkiego.

Przewodnicząca Rady Miejskiej
w Drzewicy

Dorota Maria Wiktorowicz

Załącznik do uchwały nr
Rady Miejskiej w Drzewicy
z dnia 19 lutego 2026 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY DRZEWICA NA LATA 2026-2029

OPRACOWANIE:
Marta Danielska, Jakub Danielski
gez2.wroclaw@gmail.com

LUTY 2026

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	10
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	10
4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	14
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	20
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy ..	20
5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Drzewica ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu	26
5.2.1. Charakterystyka gminy	26
5.2.2. Rys historyczny Gminy Drzewica	27
5.3. Krajobraz kulturowy gminy.....	28
5.3.1. Dziedzictwo materialne Gminy Drzewica – najcenniejsze obiekty zabytkowe z terenu Gminy Drzewica.....	29
5.4. Dziedzictwo niematerialne	34
5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	39
5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	39
5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	40
5.5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	40
5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	44
5.6.1. Stanowiska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków	45
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT.....	47
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	49
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	52
9. Źródła finansowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	53
9.1. Dotacje.....	54
9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe	56
9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	58
9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe	59
10. Bibliografia.....	62
11. Spis tabel, rysunków i zdjęć	62
12. Załączniki	63

1. Wstęp

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Drzewica na lata 2026-2029 (zwany dalej GPOnZ) stanowić będzie element polityki samorządowej, pozwalający na podejmowanie zaplanowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jako materiał bazowy może być wykorzystywany przez środowiska badawcze i naukowe, właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych oraz osoby zainteresowane kulturą i dziedzictwem kulturowym. Opracowanie służyć będzie rozwojowi gminy poprzez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne.

W GPOnZ wskazano działania skierowane na poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Dokument uwzględnia uwarunkowania prawne, zewnętrzne oraz wewnętrzne w zakresie ochrony materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Wskazane w nim kierunki działania, tzw. priorytety, szczegółowo opisują zakres oraz cel danego zamierzenia. Realizacja celów zawartych w GPOnZ poprawi w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, wzmocni lokalne wartości oraz wspólne korzenie.

W dokumencie określono również źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wraz z ich otoczeniem. Finansowanie może odbywać się ze źródeł publicznych (np. budżet państwa, budżet własny gminy, budżet jednostek samorządowych – powiatu i województwa, środki unijne, inne źródła zagraniczne), a także ze źródeł prywatnych (osób fizycznych, organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji, osób prawnych itp.).

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem „opieka nad zabytkami” ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustalaniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ww. ustawy, zwłaszcza

w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ponadto ustawa precyzuje zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
2. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
3. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
4. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
5. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie jego ochrony określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Określenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście polskiego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

• **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.) w przepisach:

– **art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

– **art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”; **ust. 2:** „Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkającym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

– **art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

• **ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292 z późn. zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

– **art. 3**, który definiuje podstawowe określenia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

– **art. 4**, który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

– **art. 5**, który określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury”.

– **art. 6**, który klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

– **art. 7**, który określa formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat (art. 9). Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy, lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (art. 13). Na podstawie tej decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłaszana jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat (art. 14). Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków – na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu – w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywieżenia zabytku za granicę.

- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

- 2) uznanie za pomnik historii;

- 3) utworzenie parku kulturowego;

- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

– **art. 16 ust. 1**: „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

– **art. 17**, który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

– **art. 18**: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określaniu ustaleń strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów odbudowy albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. Określając ustalenia strategii, analiz, planów i studiów, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.”

– **art. 19**: „1. Określając ustalenia planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy, uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych:

- 1) objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7, wraz z ich otoczeniem;
- 2) ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się przy określaniu ustaleń planów, o których mowa w ust. 1.

3. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.”

– **art. 20**, który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

– **art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

– **art. 22:** „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

3)* inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

**Utracił moc z dniem 18.05.2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przez dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 (Dz. U. poz. 951).*

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

– **art. 81:** „1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

2. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.”

– **art. 89,** który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

• **ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz. U. z 2025 r. poz. 1153), gdzie w art. 7 ust. 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

- **ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1130 z późn. zm.).

Dnia 7 lipca 2023 r. została przyjęta zmiana ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Głównym celem reformy jest zwiększenie elastyczności i integralności systemu planowania, uproszczenie procedur oraz poprawa ładu przestrzennego w kraju. Dlatego wprowadzone zostały nowe narzędzia – plan ogólny a także zintegrowany plan inwestycyjny. Zmieniają się też zasady wydawania decyzji o warunkach zabudowy.

Plan ogólny, który docelowo zastąpi dotychczasowe studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, ma charakter aktu prawa miejscowego, co oznacza, że zawarte w nim ustalenia są wiążące dla organów gminy na etapie procedowania planów miejscowych oraz w procesie wydawania decyzji o warunkach zabudowy. Plan ogólny uchwała się obligatoryjnie dla całego obszaru gminy.

Każda gmina jest zobowiązana do uchwalenia takiego planu najpóźniej do 30 czerwca 2026 r. Założeniem ustawodawcy jest wprowadzenie określonej, przejrzystej struktury takiego dokumentu przy zachowaniu jego zwartej formy, czytelnej dla każdego odbiorcy. W planie ogólnym będą musiały znaleźć się dwa obligatoryjne elementy tj.: (i) strefy planistyczne i (ii) gminne standardy urbanistyczne. Gmina będzie mogła ponadto fakultatywnie określić (i) obszary uzupełnienia zabudowy oraz (ii) obszary zabudowy śródmiejskiej.

Znowelizowane przepisy przewidują także uproszczony tryb uchwalenia albo zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Będzie możliwe tylko w ściśle określonych w ustawie przypadkach. Postępowanie uproszczone będzie zatem wyjątkiem od reguły – zasadniczo ma być ono wykonywane przy dokonywaniu zmian w planach już uchwalonych a nie przy uchwalaniu nowych planów.

- **ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (Dz. U. z 2025 r. poz. 418);
- **ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (Dz. U. z 2025 r. poz. 647);
- **ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1478 z późn. zm.);
- **ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1145 z późn. zm.);
- **ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (Dz. U. z 2024 r. poz. 87);
- **ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1491 z późn. zm.);
- **rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (Dz. U. z 2021 r. poz. 81);
- **rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (Dz. U. z 2021 r. poz. 56);
- **rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2023 r. poz. 2425);

- rozporządzeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2021 r., poz. 731);
- rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304 z późn. zm.) ze zmianą Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2006 r. Nr 24 poz. 181);
- rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);
- rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);
- rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);
- rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 r. poz. 385);
- ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

GPOnZ odwołuje się do dokumentów, które połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym.

GPOnZ w swoich działaniach programowych nawiązuje do polityki krajowej szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu gminy, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji gminy, poprawy przepływu informacji pomiędzy gminą, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji o zasobie zabytkowym gminy. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

GPOnZ zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

• Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 1 grudnia 2023 r.

Dokument ten wyznacza kierunki działań administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Opracowany został w Departamencie Ochrony Zabytków MKiDN na użytek generalnego konserwatora zabytków.

Program ma na celu realizację przepisu art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki

nad zabytkami, zainicjowanym i opracowanym przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Celem programu jest zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych, a także zwiększenie zastosowania nowych technologii.

Najważniejsze cele programu:

Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

• Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) zwana SOR została przyjęta uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020 przyjętej uchwałą nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1) Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2) Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:

- Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).
- Wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• **Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030**

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 zwana SRKS została przyjęta uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. To kontynuacja i aktualizacja Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Pełniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, m.in. w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą wzmocniać poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.

Znaczenie kultury dla rozwoju i jakości kapitału społecznego jest wieloaspektowe. Z jednej strony warunkuje ona zachowania i postawy, ustanawia kody i sposoby komunikowania oraz organizacji społeczeństwa, z drugiej zaś stanowi zasób materialnych i niematerialnych dóbr, które tworzą fundament tożsamości i spoiwo społeczności. Potencjał kulturowy determinuje więc w istotnym zakresie sposoby podejmowania decyzji, umożliwia budowanie atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania. Dziedzictwo kulturowe, umożliwiając budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości, jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi bezcenny zasób, który powinien być wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Projekt zakłada trzy cele szczegółowe Strategii, które obejmują:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, rozwój i wzmocnienie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
2. Wzmocnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmocnienia uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

3. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono ponadto następujące priorytety:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury.
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Poniżej zostały przedstawione projekty, które związane są pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego oraz których okres realizacji wykracza poza 2021 r. Projekty strategiczne SOR przypisane do zakresu interwencji SRKS:

- Narodowy Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego – program obejmujący takie działania, jak: rozwój instytucji dialogu obywatelskiego, zniesienie barier rozwojowych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, reformę systemu finansowania organizacji przez państwo, edukację obywatelską i historyczną oraz rozwój wolontariatu;
- Niepodległa – program budowania kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100. rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego;
- Pakiet dla Przemysłów Kreatywnych – ukierunkowany na wsparcie innowacyjnych produktów sektorów kultury i kreatywnych. Pakiet umożliwia budowanie przewagi konkurencyjnej w sektorze i przeciwdziałanie odpływowi kapitału kreatywnego. Proponowane działania obejmują m.in. wprowadzenie zachęt dla realizacji produkcji audiowizualnych w Polsce, wprowadzenie wakacji podatkowych dla firm z sektora kreatywnego, ustanowienie tzw. szybkiej ścieżki podatkowej dla międzynarodowych produkcji z segmentu audiowizualnego;
- Program Klub – program wspierający działalność klubów sportowych (skierowaną do dzieci i młodzieży), które stanowią lokalne centra aktywności społecznej oraz są miejscem aktywnego spędzania czasu, budowania więzi społecznych i rozwijania kompetencji, takich jak umiejętność pracy w grupie, wytrwałość czy pracowitość;
- Rozwój Czytelnictwa – projekt ma na celu poprawę stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmacnianie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy.

Wypracowana lista projektów strategicznych SRKS obejmuje m.in.:

- Rozwój turystyki kulturowej – projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej opartej na zasobach kulturowych.

4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Drzewica wynikające z dokumentów na poziomie:

- wojewódzkim: Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030, Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2024-2027, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego 2030+, Wojewódzki plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, Audyt Krajobrazowy Województwa Łódzkiego;
- powiatowym: Strategia rozwoju powiatu opoczyńskiego 2030.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi ww. dokumentach.

• Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 została przyjęta uchwałą nr XXXI/414/21 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 6 maja 2021 r

Strategia rozwoju województwa jest najważniejszym dokumentem samorządu województwa określającym wizję i cele polityki regionalnej w wymiarze gospodarczym, społecznym i przestrzennym oraz działania niezbędne do ich osiągnięcia.

Wyznaczona wizja regionu odzwierciedla pożądaną stan województwa w perspektywie 2030 r., w trzech strategicznych wymiarach rozwoju, tj. gospodarczym, społecznym i przestrzennym, który jest odpowiedzią na sformułowane wyzwania rozwojowe.

Wizja: Harmonijnie rozwijające się województwo w centrum polski, przyjazne rodzinom, mieszkańcom miast i obszarów wiejskich. Region, w którym nowoczesna gospodarka idzie w parze z ochroną walorów kulturowych i przyrodniczych.

W Strategii wskazano trzy cele strategiczne w ramach trzech sfer: gospodarczej, społecznej i przestrzennej:

1. Nowoczesna i konkurencyjna gospodarka.
2. Obywatelskie społeczeństwo równych szans.
3. Atrakcyjna i dostępna przestrzeń.

W ramach celu strategicznego „Atrakcyjna i dostępna przestrzeń” wskazano cel operacyjny: „Ochrona i kształtowanie krajobrazu”. W ramach tego celu wskazano następujące kierunki działań:

1. Ochrona wartości i kształtowanie dziedzictwa kulturowego.
2. Ochrona i wykorzystanie walorów przyrodniczych i krajobrazowych.
3. Rewaloryzowanie, poszerzanie i wzbogacanie przestrzeni o atrakcyjne zaaranżowane tereny zieleni.

W Strategii omówiono dziedzictwo kulturowe, dla którego wyznaczono następujące wyzwanie: Degradacja układów i struktur funkcjonalno-przestrzennych w ośrodkach historycznych.

Zachowaną spuściznę kulturową województwa cechuje różnorodność, wynikająca przede wszystkim z wielokulturowych tradycji historycznych. Najpełniejszy obraz zasobu przedstawia wojewódzka ewidencja zabytków nieruchomych (WEZ). Pod względem ilościowym zasób lokuje Łódzkie na 14. pozycji w skali kraju.

Koncentracja najwyższych wartości zabytkowych występuje w historycznych jednostkach osadniczych. Jednak spośród około 100 jednostek osadniczych o potwierdzonym rodowodzie miejskim tylko 47 jest uwzględnionych w WEZ, a jedynie 16 wpisano (w całości lub w części) do rejestru zabytków. Specyficzne cechy zachowanych historycznych układów przestrzennych tworzą wyjątkowy charakter krajobrazu kulturowego, w ramach którego wskazano 66 jednostek tworzących sieć ośrodków historycznych.

- **Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim**

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2024-2027 został przyjęty chwałą nr V/78/24 Sejmiku Województwa Łódzkiego dnia 2 września 2024 r.

Jest to podstawowy dokument określający politykę samorządu województwa w obszarze sprawowania opieki nad dziedzictwem kulturowym oraz jego odpowiednim wykorzystaniem.

Województwo łódzkie ma być regionem wyróżniającym się różnorodnością walorów dziedzictwa kulturowego i spuścizny dziejowej, stanowiących podstawę wielokulturowej tożsamości województwa. Przy tak ujętej wizji celem strategicznym jest: zachowanie dla przyszłych pokoleń dziedzictwa kulturowego regionu jako istotnej części spuścizny dziejowej.

Osiągnięciu tego celu ma sprzyjać realizacja trzech celów operacyjnych:

1. Atrakcyjny krajobraz kulturowy.
2. Tożsamość wielokulturowa regionu.
3. Sprawny system zarządzania opieką nad dziedzictwem kulturowym.

CEL OPERACYJNY 1. ATRAKCYJNY KRAJOBRAZ KULTUROWY

Działanie 1.1. Tworzenie uwarunkowań dla skutecznej ochrony dziedzictwa kulturowego

Zadanie 1.1.2. Tworzenie uwarunkowań finansowych

Działanie 1.2. Poprawa stanu zachowania i zabezpieczenia zabytków.

Zadanie 1.2.1. Prowadzenie badań i opracowanie dokumentacji wartości dziedzictwa kulturowego.

CEL OPERACYJNY 2. TOŻSAMOŚĆ WIELOKULTUROWA REGIONU

Działanie 2.1. Kreowanie marki Łódzkie poprzez elementy związane z dziedzictwem kulturowym

Zadanie 2.1.1. Identyfikacja, promocja unikatowych i specyficznych form tradycji.

Działanie 2.1. Kreowanie marki Łódzkie poprzez produkty związane z dziedzictwem kulturowym.

Zadanie 2.1.2. Aktywizacja lokalnych społeczności na rzecz opieki nad zabytkami i zwiększania atrakcyjności zabytków.

Działanie 2.2. Edukacja kulturowa i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym.

Zadanie 2.2.1. Publikacja wydawnictw promujących dziedzictwo kulturowe regionu.

Działanie 2.2. Edukacja kulturowa i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym.

Zadanie 2.2.2. Organizacja i udział w wydarzeniach promujących materialne i niematerialne walory województwa łódzkiego.

CEL OPERACYJNY 3. SPRAWNY SYSTEM ZARZĄDZANIA OPIEKĄ NAD DZIEDZICTWEM KULTUROWYM

Działanie 3.2. Wzmacnianie instytucji działających na rzecz dziedzictwa kulturowego.

Zadanie 3.2.2. Wspieranie działalności instytucji i organizacji sektora kultury w zakresie ochrony dziedzictwa.

Zadania dedykowane ośrodkom historycznym o randze lokalnej w WPOnZ na lata 2024-2027:

Lp.: 28	Nazwa ośrodka: DRZEWICA	Ranga: LOKALNA
Zadania do realizacji w okresie 2024 - 2027		
Cel operacyjny 1: ATRAKCYJNY KRAJOBRAZ KULTUROWY		
Działanie 1.1.: Tworzenie uwarunkowań dla skutecznej ochrony dziedzictwa kulturowego		
Zadanie 1.1.1. Tworzenie uwarunkowań prawnych i programowych		
Opracowanie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, szczególnie dla obszaru priorytetowego		
Opracowanie i cykliczna aktualizacja gminnego programu opieki nad zabytkami		
Stanowienie form ochrony obszaru: Drzewica – układ przestrzenny (miasto z zamkiem)		
Opracowanie i cykliczna aktualizacja Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych		
Zadanie 1.1.2. Tworzenie uwarunkowań finansowych		
Przyznawanie dotacji na poziomie gminy na prace przy zabytkach		
Działanie 1.2.: Poprawa stanu zachowania i zabezpieczenia zabytków		
Zadanie 1.2.1. Prowadzenie badań i opracowanie dokumentacji wartości dziedzictwa kulturowego		
Opracowanie studium historyczno-konserwatorskiego układu urbanistycznego Drzewicy		
Opracowanie katalogu projektów architektonicznych domów nawiązujących do lokalnej tradycji i dziedzictwa kulturowego		
Zadanie 1.2.2. Rewaloryzacja i właściwe zagospodarowanie oraz zabezpieczenie zabytków z uwzględnieniem ich wartości i kontekstu krajobrazowego oraz adaptacji do zmian klimatycznych		
Prowadzenie działań konserwatorskich w obiektach z listy zabytków reprezentatywnych:		
▪ kontynuacja rewaloryzacji zespołu przestrzennego zamkowo-parkowego z zamkiem Drzewieckich		
Kontynuacja rewaloryzacji układu urbanistycznego (z uwzględnieniem historycznej zabudowy, w tym zespołu sakralnego)		
Rewaloryzacja zakomponowanej zieleni		
Zadanie 1.2.3. Poprawa jakości przestrzeni publicznych historycznych założeń przestrzennych miejskich i wiejskich z uwzględnieniem adaptacji do zmian klimatycznych		
Uzupełnianie struktury budowlanej układu przestrzennego z uwzględnieniem specyfiki miejsca, poprzez nawiązanie do lokalnych form architektonicznych		
Poprawa jakości przestrzeni publicznych w aspekcie estetycznym i użytkowym		
Zwiększenie udziału zieleni w przestrzeni miasta, zwłaszcza w obszarze priorytetowym		
Cel operacyjny 2: TOŻSAMOŚĆ WIELOKULTUROWA REGIONU		
Działanie 2.1. Kreowanie marki łódzkie poprzez elementy związane z dziedzictwem kulturowym		
Zadanie 2.1.1. Identyfikacja, wsparcie i promocja unikatowych i specyficznych form tradycji		
Zachowanie i promocja relikwii wielokulturowości (dziedzictwo mniejszości)		
Włączenie się w ideę tworzenia Listy Produktów Tradycyjnych, poprzez zgłaszanie rekomendacji		
Zadanie 2.1.2. Aktywizacja lokalnych społeczności na rzecz opieki nad zabytkami i zwiększania atrakcyjności zabytków		
Aktywizacja twórców ludowych oraz objęcie ich merytorycznym wsparciem przez instytucje kultury		
Organizacja punktów dystrybucji pamiątek regionalnych		
Zadanie 2.1.3. Tworzenie, znakowanie i promocja szlaków kulturowych		
Szlaku Zamków		
Działanie 2.2. Edukacja kulturowa i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym		
Zadanie 2.2.2. Organizacja i udział w wydarzeniach promujących materialne i niematerialne walory województwa łódzkiego		
Udział w Europejskich Dniach Dziedzictwa i/lub Nocy Muzeów		
Zadanie 2.2.3. Wykorzystanie ICT do promocji dziedzictwa kulturowego		
Prowadzenie strony internetowej promującej dziedzictwo kulturowe		
Prowadzenie tematycznych profili na portalach społecznościowych		
Cel operacyjny 3: SPRAWNY SYSTEM ZARZĄDZANIA OPIEKĄ NAD DZIEDZICTWEM KULTUROWYM		
Działanie 3.1.: Tworzenie i udostępnianie cyfrowych baz danych oraz zasobów		
Zadanie 3.1.1. Weryfikacja i digitalizacja zasobu wojewódzkiej ewidencji zabytków i gminnych ewidencji zabytków		
Bieżąca aktualizacja i digitalizacja zasobu gminnej ewidencji zabytków		
Zadanie 3.1.2. Stworzenie kompleksowego Systemu Informacji Przestrzennej o zabytkach		
Prowadzenie i bieżące zasilanie SIP w zakresie danych o zasobach dziedzictwa kulturowego		
Działanie 3.2. Wzmacnianie potencjału organizacyjnego instytucji działających na rzecz dziedzictwa kulturowego		
Zadanie 3.2.2. Wspieranie działalności instytucji i organizacji sektora kultury w zakresie ochrony dziedzictwa		
Podejmowanie współpracy z innymi instytucjami kultury w podregionie (zwłaszcza niepublicznymi)		

Rys. nr 1. Obszar działań dla Drzewicy w ramach WPOnZ na lata 2024-2027 (źródło: Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2024-2027)

• Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego 2030+

Obecnie obowiązujący Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego 2030+ został przyjęty uchwałą nr LV/679/18 przez Sejmik Województwa Łódzkiego dnia 28 sierpnia 2018 r.

Plan określa cele i kierunki rozwoju przestrzennego regionu. Realizację zapewniają projekty finansowane ze środków własnych samorządu województwa, samorządów lokalnych, budżetu państwa oraz funduszy Unii Europejskiej. Podstawowym źródłem finansowania jest Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego.

W Planie wyznaczono szereg kierunków działań wraz z działaniami. W obszarze dziedzictwa kulturowego można wskazać na: Rozwój miast o znaczeniu lokalnym i wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich, m.in. poprzez wzrost zasięgu oddziaływania przestrzennego miast o znaczeniu lokalnym.

W obszarze dziedzictwa kulturowego wskazano cel szczegółowy nr V. Region o dobrze zachowanym dziedzictwie kulturowym.

Dla osiągnięcia poprawy stanu zachowania dziedzictwa konieczne jest podejmowanie działań o charakterze naprawczym. Zakłada się w szczególności kontynuację już realizowanych procesów rewitalizacyjnych w obrębie zabytkowych założeń przestrzennych i inicjowanie nowych, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów oraz obiektów przedstawiających wybitną wartość oraz zagrożonych degradacją, w tym reprezentatywnych i zlokalizowanych w kreowanej sieci ośrodków historycznych. W tym kontekście pożądane jest stosowanie zasady dobrej praktyki wyrażającej się szczególną dbałością o zabytki będące w użytkowaniu instytucji publicznych oraz zagospodarowaniem obiektów nieużytkowanych przez podmioty publiczne.

Istotne znaczenie dla utrwalania niematerialnych komponentów tradycji regionalnej będą mieć poczynania ukierunkowane na wzmocnienie walorów i cech specyficznych definiujących wyodrębnione podregiony kulturowe. Zakłada się wspieranie i promowanie inicjatyw związanych z kultywowaniem lokalnego folkloru oraz zachowaniem różnorodności jego przejawów. Do zachowania ciągłości kulturowej przyczyni się kreowanie sieci ośrodków historycznych, głównie poprzez wzmocnienie instytucji kultury, w szczególności tych o zasięgu ponadregionalnym i pełniących rolę wiodącą, polegające przede wszystkim na podnoszeniu jakości infrastruktury, poprawie dostępności i rozwoju współpracy.

Wyznaczone kierunki działań i działania dla celu V.

1. Zachowanie materialnych zasobów dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez:

V.1.1. Identyfikację i dokumentowanie zachowanego zasobu dziedzictwa kulturowego regionu, w tym m.in. kontynuacja:

- opracowania i aktualizacji gminnych ewidencji zabytków,
- opracowania katalogu lokalnych form architektonicznych,
- opracowania list dóbr kultury współczesnej,

V.1.2. Monitorowanie stanu zachowania i planowanie działań na rzecz właściwego utrzymania i przeciwdziałania zagrożeniom dla dziedzictwa kulturowego regionu, w tym m.in.:

- realizację obowiązku sporządzania i aktualizacji gminnych i powiatowych programów opieki nad zabytkami,
- sporządzanie studiów historyczno-urbanistycznych dla historycznych założeń przestrzennych.

V.1.3. Zapewnienie ochrony prawnej dziedzictwa kulturowego regionu, w tym m.in.:

- podejmowanie działań na rzecz utrzymania ustanowionych form ochrony dla zabytków, m.in. wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych,
- kontynuację procesu wpisywania do rejestru zabytków nieruchomych,
- stanowienie ochrony zabytków w mpzp, w szczególności z uwzględnieniem określenia zasad zapewniających:

- 1) zachowanie autentyzmu i integralności zabytków, przywracanie ich do jak najlepszego stanu oraz zapobieganie zagrożeniom i ochronę, w szczególności przy realizacji inwestycji;
- 2) wykorzystanie zabytków z poszanowaniem i ekspozycją ich wartości;
- 3) utrzymanie i tworzenie właściwego sąsiedztwa dla zabytków, w szczególności eliminowanie konfliktów i uciążliwości ograniczających możliwość korzystania z zabytku i trwałego zachowania jego wartości;
- 4) ochronę ekspozycji historycznych sylwet i panoram, w szczególności zachowanie w niezakłóconej postaci otwarcie oraz osi widokowych na zabytki i zabytków;
- 5) wyznaczania stref ochronnych, w których obowiązują ograniczenia dotyczące sposobu zagospodarowania terenu oraz rodzaju dopuszczalnej działalności gospodarczej.

V.1.4. Wzmacnianie ochrony obszarowej dla szczególnie cennych form zabytkowego krajobrazu kulturowego regionu, w tym m.in.: wytypowanych obszarów charakterystycznych dla tradycji osadniczej regionu, odznaczających się szczególnymi wartościami.

V.1.5. Wzmacnianie rangi ochrony unikatowych komponentów dziedzictwa kulturowego regionu.

V.1.6. Poprawę stanu zachowania i właściwe wykorzystanie dziedzictwa kulturowego regionu, w tym m.in.:

- rewitalizację historycznych założeń przestrzennych miejskich i wiejskich, z uwzględnieniem zachowania specyficznych cech ich struktury budowlanej i nadania odpowiedniego standardu estetycznego przestrzeniom publicznym, przy założeniu ograniczania barier architektonicznych,
- konserwację, restaurację i rewaloryzację zabytków, szczególnie reprezentatywnych i zagrożonych zniszczeniem (nieużytkowanych lub użytkowanych niewłaściwie),
- zapewnienie wykorzystania zabytków, z uwzględnieniem wyeksponowania ich wartości oraz dostępności turystycznej, a także zagospodarowanie zabytków nieużytkowanych, w szczególności na cele społeczne.

V.2. Zachowanie niematerialnych zasobów dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez:

V.2.1. Wzmacnianie walorów zidentyfikowanych podregionów kulturowych: łęczyckiego, łowickiego, opoczyńskiego, piotrkowskiego, sieradzkiego, rawskiego i wieluńskiego, z ich głównymi ośrodkami, w tym m.in.:

– identyfikację i utrwalanie specyficznych przejawów kultury ludowej, w szczególności:

- 1) wspieranie i promocję lokalnych aktywności w zakresie kultywowania różnych przejawów tradycji ludowych (obrzędowość, legendy, gwara, strój, muzyka, kulinaria, rzemiosło i rękodzieło artystyczne etc.);
- 2) wspieranie działalności oraz promocję istniejących, a także tworzenie nowych skansenów;

- 3) wspieranie działalności oraz promocję istniejących, a także tworzenie nowych muzeów, izb muzealnych i galerii plenerowych (gromadzących zbiory specyficzne dla dziedzictwa kulturowego regionu);
- promocję unikatowych i specyficznych form tradycji:
 - 1) wytworów rzemiosła i sztuki ludowej (m.in. kowalstwa artystycznego, garncarstwa, wikliniarstwa, tkactwa, hafciarstwa, wycinankarstwa, rzeźbiarstwa), w tym wzornictwa łowickiego, ceramiki bolimowskiej, łączyckiej rzeźby o tematyce demonicznej;
 - 2) tradycyjnych produktów regionalnych;
- poprawę dostępności i podnoszenie jakości usług kulturalnych w istniejących instytucjach kultury, w tym podnoszenie standardu infrastruktury kultury, wykorzystanie nowych technologii komunikacji i rozwijanie współpracy pomiędzy instytucjami.

V.2.3. kreowanie sieci ośrodków historycznych o randze europejskiej, krajowej, regionalnej i lokalnej w tym m.in.:

- wzmacnianie instytucji kultury działających w ośrodkach historycznych, odpowiednio do rangi,
- poprawę dostępności i podnoszenie jakości usług kulturalnych w istniejących instytucjach kultury, w tym podnoszenie standardu infrastruktury kultury, wykorzystanie nowych technologii komunikacji i rozwijanie współpracy pomiędzy instytucjami.

W zróżnicowanym krajobrazie kulturowym województwa wyróżniono 72 ośrodki tworzące sieć unikatowych ośrodków historycznych, w tym Drzewicę, jako ośrodek o randze lokalnej.

W planie zaznaczono, że część terenów, zawierających obiekty i zespoły odznaczające się wyjątkowymi walorami zabytkowymi krajobrazowo-kulturowymi, wymaga wzmocnienia obszarowej ochrony prawnej. Wskazano m.in. nowożytnie relikty założenia w Drzewicy, układ przestrzenny (miasto z zamkiem) Drzewicy.

• Audyt Krajobrazowy Województwa Łódzkiego
Audyt Krajobrazowy Województwa Łódzkiego (AKWŁ) został przyjęty uchwałą nr XIII/150/25 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 15 kwietnia 2025 r.

To dokument planistyczny określający i klasyfikujący krajobrazy regionu, zgodnie z wymogami Europejskiej Konwencji Krajobrazowej. Celem audytu jest ochrona, zrównoważone gospodarowanie krajobrazem oraz wyznaczenie krajobrazów priorytetowych wymagających szczególnej ochrony.

W AKWŁ zostały określone obszary wskazane do uzupełnienia stanu wiedzy, w tym 36 terenów charakterystyczne dla historii i tradycji osadniczej regionu. Wśród tych obiektów wyznaczono założenia przestrzenne miast, miasteczek i osiedli, w tym dla Drzewicy – układ przestrzenny (miasto z zamkiem). Rekomendacje i wnioski: analiza w kierunku wzmocnienia obszarowej ochrony prawnej w ramach form ochrony o których mowa w art. 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, np. wpis obszarowy do rejestru zabytków lub/ i ustalenia ochrony w mpzp.

• Strategia rozwoju powiatu opoczyńskiego 2030

Strategia rozwoju powiatu opoczyńskiego 2030 została przyjęta uchwałą nr XLIII/322/22 Rady Powiatu Opoczyńskiego z dnia 26 stycznia 2022 r.

Strategia jest jednym z najważniejszych dokumentów samorządu powiatowego, określającym obszary, cele i kierunki rozwoju realizowane na obszarze Powiatu. Dokument określa stan docelowy, do którego Powiat będzie dążył w kolejnych latach, zarysowuje ramy działań władz samorządowych Powiatu prowadzące do osiągnięcia danego stanu, a także prezentuje przykłady inicjatyw w ramach każdego przyjętego celu strategicznego.

W Strategii określono wizję: Powiat Opoczyński miejscem atrakcyjnym do zamieszkania, wypoczynku, pracy oraz prowadzenia działalności gospodarczej, dbający o wysoką jakość życia wszystkich go zamieszkujących.

Wyznaczono cele, która związane są bezpośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego.

Cel Strategiczny 2. Wspieranie lokalnej przedsiębiorczości, rozwoju edukacji, turystyki i sportu.

Cel operacyjny: Zwiększanie dostępności usług i informacji turystycznej.

Cel strategiczny 6. Budowa Marki Powiatu. Promocja powiatu. Wspieranie inicjatyw lokalnych, inicjatyw społecznych. Współpraca z organizacjami pozarządowymi. Tworzenie innowacyjnej polityki senioralnej.

Cel operacyjny Budowa Marki Powiatu w obszarach gospodarczym, historycznym, zabytków i pomników miejsc pamięci, przyrodniczym i turystyki, kultury ludowej, rodziny i polityki społecznej. Stworzenie Logo Powiatu.

Cel operacyjny: Wspieranie inicjatyw lokalnych, kulturalnych, promocyjnych.

Cel operacyjny: Wspieranie instytucji społeczeństwa obywatelskiego i rozwijanie dialogu społecznego.

• **Wojewódzki plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych**

Wojewódzki plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowuje wojewódzki konserwator zabytków w uzgodnieniu z wojewodą i Szefem Obrony Cywilnej Kraju. Plan został opracowany w 2005 r. Obecnie obowiązujący dokument został zaktualizowany w 2025 r.

Plan został sporządzony zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

Ww. przedsięwzięcia realizowane poprzez:

- 1) zapobieganie i prowadzenie prac przygotowawczych – w czasie poprzedzającym wystąpienie konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej;
- 2) podwyższenie gotowości – wprowadzanej w okresie narastania bezpośredniego zagrożenia przez właściwe organy kierowania kryzysowego;
- 3) reagowanie – w czasie wystąpienia i trwania konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej;
- 4) zabezpieczenie i dokumentowanie – po ustąpieniu konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej.

Szczegóły dotyczące Wojewódzkiego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych można uzyskać w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Poniżej omówiono obowiązujące dokumenty gminne, które dotyczą dziedzictwa kulturowego:

• **Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych**

Plan ochrony zabytków Gminy Drzewica na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych został opracowany w 2005 r., aktualizowany jest co roku. Wykonany został zgodnie z rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

• Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Drzewica

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Drzewica zostało przyjęte uchwałą nr XXXIX/277/2014 Rady Gminy i Miasta w Drzewicy z dnia 11 sierpnia 2014 r. w sprawie uchwalenia zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy i Miasta Drzewica.

Studium jest podstawowym dokumentem dla władz samorządowych gminy, na podstawie którego prowadzona ma być polityka i strategia działań, przede wszystkim w sferze zagospodarowania przestrzennego, ale także w sferze społeczno-gospodarczej i ekologicznej, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na kształtowanie struktury przestrzennej i układu funkcjonalno-przestrzennego.

W Studium określono obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Celem ochrony wartości kulturowych jest utrwalenie tożsamości i odrębności regionu oraz ochrona historycznie ukształtowanych obszarów, zespołów zabytkowych, a także pojedynczych obiektów.

Wyodrębniono następujące cele działań na rzecz ochrony zasobów przedstawiających wartość kulturową, tj.:

- zachowanie i ochrona elementów wchodzących w skład dziedzictwa kulturowego,
- rehabilitacja zdegradowanych obiektów o wartościach kulturowych poprzez przywracanie historycznych funkcji, a w przypadku braku takiej możliwości, nadanie nowej funkcji dostosowanej do charakteru obiektu,
- kształtowanie ładu przestrzennego przy zachowaniu ustalonego wizerunku gminy,
- zachowanie, przywracanie i ekspozycja zasobów krajobrazu kulturowego oraz jego struktury.

Realizacji ww. celów odnoszących się do pojedynczych obiektów jak i zespołów mających wartości kulturowe, służą następujące zadania:

- ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego na podstawie przepisów odrębnych,
- rozszerzenie ochrony na te zasoby, które są wartościowe dla tożsamości kulturowej i możliwość ich wykorzystania w dalszym rozwoju,
- poprawa stanu i funkcjonowania środowiska kulturowego, wpływającego na jakość życia mieszkańców, np. poprzez modernizację lub zmianę funkcji tych zasobów, rehabilitację obszarów i obiektów zdegradowanych,
- kształtowanie nowych wartości środowiska kulturowego np. w zakresie elementów kompozycji układów przestrzennych, form zabudowy czy atrakcyjności krajobrazu,
- ustalenie zasad ochrony obszarów i obiektów podlegających ochronie w formie nakazów, zakazów i ograniczeń obowiązujących przy budowie, rozbudowie, remontach oraz innych przekształceniach i działaniach przestrzennych,
- wyznaczenie obszarów objętych ochroną konserwatorską i archeologiczną oraz ustalenie zasad ich zagospodarowania,
- minimalizacja występujących zagrożeń dla istniejących wartości zasobów dziedzictwa kulturowego i czynników wywołujących te zagrożenia,
- opracowanie gminnego programu opieki nad zabytkami.

W obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków ochronie podlega:

- oryginalna (historyczna) forma architektoniczna obiektu we wszystkich jej elementach (wysokość, bryła, geometria i forma dachu, kompozycja bryły i elewacji wraz z detalem architektonicznym i stolarką, zabytkowe wyposażenie, zasadnicze rozplanowanie wnętrza),
- oryginalny materiał budowlany (w tym rodzaj pokrycia dachowego),
- funkcja obiektu, której ewentualna zmiana wymaga zgody wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Obowiązuje priorytet wymagań konserwatorskich wynikający z przepisów odrębnych. Dla obiektów położonych w granicach stref ochrony konserwatorskiej i /lub archeologicznej obowiązują dodatkowo ustalenia dla tych stref.

W obiektach zabytkowych ujętych w ewidencji zabytków ochronie podlega w szczególności: oryginalna (historyczna) forma architektoniczna obiektu – gabaryty, geometria dachu, rodzaj pokrycia dachu, kompozycja i wystrój elewacji, forma stolarki okiennej i drzwiowej.

Dla obiektów ujętych w ewidencji zabytków wyrazem polityki przestrzennej jest:

- dla obiektów architektury i budownictwa oraz zespołów zabudowy: zachowanie i ochrona oraz przywracanie historycznej formy obiektów i zespołów;
- utrzymanie tradycyjnej kompozycji architektonicznej obiektu, w tym kompozycji i wystroju elewacji z nakazem zachowania i dowiązywania się do form i elementów oryginalnych,
- dostosowanie współczesnych funkcji obiektów do wartości zabytkowych tych obiektów a nie odwrotnie, w szczególności poprzez ograniczenia inwestycyjne w zakresie:
 - a) rozbudów, dobudów, nadbudów oraz rozbiórek ich części, bez opinii konserwatorskiej dopuszczającej takie działanie ze względów technicznych lub stwierdzonego braku lub niskiej wartości obiektu,
 - b) adaptacji parterów, szczególnie związanych ze zmianami konstrukcyjnymi, zmianami w elewacjach, aranżacji nowych witryn, wejść do budynku, schodów zewnętrznych, zmian kolorystyki i montażu reklam i szyldów reklamowych,
 - c) adaptacji poddaszy na cele mieszkalne, szczególnie związanych ze zmianami konstrukcyjnymi w tym: zmian kubatury budynku, zmian geometrii dachów, podnoszenia ścianek kolankowych, aranżacji nadbudów, wielogabarytowych lukarn oraz montażu kilkuelementowych zespołów okien połaciowych,
- w przypadku koniecznej rozbiórki obiektu (po orzeczeniu o złym stanie technicznym) obowiązek opracowania dokumentacji technicznej i fotograficznej obiektu,
- dla układów ruralistycznych i zespołów zabudowy – zachowanie układu przestrzennego z jego głównymi elementami (drogi, place, linie zabudowy, kompozycja wewnątrz architektonicznych i krajobrazowych),
- dla układów zieleni komponowanej w tym przede wszystkim parków i cmentarzy: utrzymanie kompozycji przestrzennej, przede wszystkim poprzez zachowanie historycznych lokalizacji budowli związanych z funkcją terenu oraz form komponowanych zieleni i starodrzewu,
- konserwacja, restauracja, rewitalizacja, względnie modernizacja oraz remont z zachowaniem substancji zabytku,
- zalecenie stosowania tradycyjnych materiałów budowlanych,
- dopuszczenie wymiany historycznej zabudowy, z zastrzeżeniem uzyskania akceptacji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- dla obiektów położonych w strefach ochrony konserwatorskiej „A” lub „B” lub „K” – obowiązują ustalenia dotyczące odnośnych stref.

Dla obiektów archeologicznych obowiązuje priorytet wymagań konserwatorskich wynikający z przepisów odrębnych. Dla obiektów archeologicznych ujętych w ewidencji zabytków wyrazem polityki przestrzennej jest przestrzeganie ustaleń dotyczących stref ochrony archeologicznej, w której są położone.

Ochrona obiektów archeologicznych ujętych w ewidencji konserwatorskiej odbywa się poprzez ustalenia w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest zbiorem zamkniętym – nadchodzące lata mogą przynieść nowe odkrycia lub negatywną weryfikację obecnie zaewidencjonowanych stanowisk. Z tego względu konieczna jest cykliczna aktualizacja wykazu obiektów. Ewentualne rozbieżności z wykazem zawartym w studium nie wpływają na zachowanie zgodności sporządzanych planów miejscowych ze studium, ani nie dezaktualizują ich ustaleń.

Strefy ochrony konserwatorskiej 1. Strefa „A” – ścisłej ochrony konserwatorskiej (obejmuje obszar samego zamku i wokół zamku - wpisany do rejestru zabytków). Obszar materialnego świadectwa historycznego obejmujący bryłę zamku, wyróżniający się wartością i wysokim stopniem zachowania historycznie ukształtowanej struktury oraz wypełniony oryginalną i mało przekształconą zabudową historyczną. W strefie tej zakłada się pierwszeństwo wymagań konserwatorskich nad wszelką działalnością inwestycyjną.

W obrębie stref ścisłej ochrony konserwatorskiej (A) obowiązują działania prowadzące do realizacji następujących celów ochrony:

- zachowanie historycznych proporcji kształtujących sylwetę zamku,
- zachowanie istniejącej zabudowy zabytkowej (wpisanej do rejestru zabytków),
- zachowanie i odtworzenie historycznych linii zabudowy oraz szerokości frontów zabudowy,
- zachowanie i odtworzenie historycznych cech charakteru wnętrza urbanistycznych,
- utrzymanie i w miarę możliwości odtworzenie historycznych podziałów parcelacyjnych (geodezyjnych) oraz ich uczynienie w terenie,
- utrzymanie istniejącej zabudowy o wartości historycznej lub lokalnej – kulturowej oraz zachowanych elementów zagospodarowania terenu, w tym zieleni komponowanej i małej architektury, we właściwym stanie technicznym, funkcjonalnym, zdrowotnym,
- utrzymanie historycznej kompozycji obiektów z ograniczeniem zakresu dopuszczalnych przekształceń i z dostosowaniem elementów nowych do kompozycji historycznej,
- nawiązanie w nowej zabudowie do zasad historycznej kompozycji zespołu i charakteru zabudowy sąsiadującej (historyczna dyspozycja terenu i typ zabudowy).

W stosunku do obiektów i obszarów leżących w obrębie stref ścisłej ochrony konserwatorskiej (A) wyrazem polityki przestrzennej jest:

- trwałe zachowanie historycznego układu przestrzennego ze wszystkimi elementami (osie widokowe i kompozycyjne, panoramy, dominanty, drogi, place, linie zabudowy, kompozycja wnętrza architektonicznych i krajobrazowych, zieleni, nawierzchnie itp.),
- ochrona, konserwacja i rewitalizacja zachowanych, głównych elementów układu przestrzennego,
- likwidacja lub przebudowa obiektów dysharmonizujących,
- dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej,
- realizacja celów ochrony poprzez ustalenie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego:
 - a) kompozycji urbanistycznej,
 - b) linii zabudowy,
 - c) intensywności zabudowy,
 - d) podziałów parcelacyjnych (geodezyjnych),
 - e) form zabudowy – w tym: wysokości budynków, rodzaju dachów, proporcji i kompozycji elewacji, użytych materiałów budowlanych, rodzaju detalu architektonicznego, kolorystyki,
 - f) form zagospodarowania – w tym: elementów małej architektury i zieleni towarzyszącej zabudowie, użytych materiałów, lokalizacji reklam, nawierzchni itp.,
 - g) zachowanie, ochrona i odtwarzanie historycznych osi kompozycyjnych i widokowych,
 - h) innych ustaleń ochrony dóbr kultury, w tym wynikających z ochrony ustawowej terenu i/lub obiektu wpisanego do rejestru zabytków oraz zobowiązań publicznoprawnych, uwzględniających wytyczne konserwatorskie m.in. z zakresu ograniczeń inwestycyjnych dla obiektów zabytkowych (ograniczenie rozbudowy, dobudowy, nadbudowy, rozbiórki oraz adaptacji parterów i poddaszy).

Strefa „B” – pośredniej ochrony konserwatorskiej (obejmuje obszar wokół zamku, także park, wał ziemny, fosę oraz dwór na podzamczu). Obszar ochrony czytelnych układów przestrzennych lub ich fragmentów, w obrębie których czytelne jest historyczne rozplanowanie w skali lokalnej, częściowo wypełniony oryginalną lub przekształconą zabudową historyczną z możliwymi ubytkami lub uzupełnieniami nową zabudową.

W obrębie stref pośredniej ochrony konserwatorskiej (B) obowiązują działania prowadzące do realizacji następujących celów ochrony:

- utrzymanie wybranych elementów historycznych oraz częściowe ograniczenie swobody kształtowania elementów nowych, a w szczególności:
 - a) utrzymanie zasadniczego układu ulic i placów,
 - b) utrzymanie historycznej zasady podziałów parcelacyjnych,
 - c) utrzymanie istniejącej zabudowy o wartości historycznej,
 - d) utrzymanie historycznej kompozycji wybranych obiektów z dostosowaniem elementów nowych do kompozycji istniejącej,
 - e) zachowanie kompozycji układów zieleni wraz z koniecznością uzupełniania ubytków i kontrolą dosadzeń,
- nawiązanie w nowej zabudowie do zasad historycznej kompozycji zespołu i charakteru zabudowy sąsiadującej (historyczna dyspozycja terenu i typ zabudowy, układ, intensywność, gabaryty zabudowy).

W stosunku do obiektów i obszarów leżących w obrębie stref pośredniej ochrony konserwatorskiej (B) wyrazem polityki przestrzennej jest:

- zachowanie zasadniczych elementów historycznego układu przestrzennego,
- ochrona, konserwacja i rewitalizacja zachowanych, głównych elementów układu przestrzennego,
- likwidacja lub przebudowa obiektów dysharmonizujących,
- dostosowanie lokalizowania nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej,
- realizacja celów ochrony poprzez ustalenie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego:
 - a) kompozycji przestrzennej, urbanistycznej i/lub ruralistycznej,
 - b) linii zabudowy,
 - c) intensywności zabudowy,
 - d) podziałów parcelacyjnych,
 - e) form zabudowy, w tym układu, intensywności, gabarytów zabudowy, wysokości budynków, rodzajów dachów, proporcji i kompozycji elewacji,
 - f) innych ustaleń ochrony dóbr kultury, uwzględniających wytyczne konserwatorskie m.in. z zakresu ograniczeń inwestycyjnych dla obiektów zabytkowych (ograniczenie rozbudowy, dobudowy, nadbudowy, rozbiórki oraz adaptacji parterów i poddaszy).

Strefa „K” – ochrony krajobrazu kulturowego (obejmuje obszar centralnej części miasta Drzewica m.in. rynek oraz kościół p.w. Św. Łukasza). Obszar obejmujący historycznie ukształtowane formy pokrycia terenu, w szczególności krajobraz integralnie związany z zespołem zabytkowym lub obszary ukształtowane w wyniku działalności ludzkiej – parki, cmentarze, aleje a także zieleń o wartościach przyrodniczych wraz z obiektami architektonicznymi, podlegające ochronie poprzez utrzymanie ukształtowania i ustalonych elementów oraz ograniczenie swobody przekształceń obszaru.

W obrębie stref ochrony krajobrazu kulturowego (K) obowiązują działania prowadzące do realizacji następujących celów ochrony:

- zachowanie i rewitalizacja historycznych kompozycji układów zieleni, w tym historycznie ukształtowanych granic parków, cmentarzy i ogrodów przydomowych,
- zachowanie osi kompozycyjnych i powiązań widokowych,
- utrzymanie istniejącej historycznej zabudowy oraz nawiązanie w nowych i uzupełniających elementach do zasad historycznej kompozycji zespołu (ochrona sylwet),

- postuluje się przywrócić pierwotny charakter rynku poprzez redukcję drzewostanu i trawników oraz utwardzenie nawierzchni placu;
- zachowanie w obrębie parków i cmentarzy historycznych form małej architektury: ogrodzenia, bramy, fontanny,
- zachowanie nagrobków, krzyży, pomników, ogrodzeń kwater i innych zachowanych oryginalnych (historycznych) elementów urządzenia cmentarzy,
- utrzymanie zasadniczego układu ulic, placów, ciągów pieszych i alejek.

W stosunku do obiektów i obszarów leżących w obrębie stref ochrony krajobrazu kulturowego (K) wyrazem polityki przestrzennej jest:

- zachowanie historycznych granic założeń parkowych, cmentarnych, krajobrazowych i innych wg wykazu,
- rewaloryzacja zabytkowych elementów krajobrazu kulturowego,
- zakaz lokalizacji nowych dominant architektonicznych oraz urządzeń technicznych o gabarytach kolidujących z krajobrazem kulturowym, mających wpływ na osie widokowe tradycyjnych dominant wysokościowych takich jak wieże kościelne,
- realizacja celów ochrony poprzez ustalenie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego:
 - a) kompozycji urbanistycznej,
 - b) wykluczenia zabudowy lub ustalenia zasad jej lokalizacji (dla obiektów obszarowych),
 - c) form zabudowy i elementów zagospodarowania (dla obiektów obszarowych),
 - d) zasad gospodarowania terenami otwartymi, w tym zieleni,
 - e) innych ustaleń ochrony dóbr kultury, uwzględniających wytyczne konserwatorskie.

Strefa „OW” – obserwacji archeologicznych (obejmująca stanowiska ujęte w ewidencji stanowisk archeologicznych). W stosunku do obiektów leżących w obrębie stref obserwacji archeologicznych wyrazem polityki przestrzennej jest:

- współdziałanie w zakresie zamierzeń inwestycyjnych i innych związanych z pracami ziemnymi z odpowiednim organem ds. ochrony zabytków,
- przeprowadzenie archeologicznych badań na terenie w granicach strefy, rozpoczęcie prac ziemnych związanych z realizacją zamierzenia, na zasadach określonych przepisami szczególnymi dotyczącymi ochrony zabytków.

• Strategia rozwoju Gminy Drzewica 2030

Strategia rozwoju Gminy Drzewica 2030 została przyjęta uchwałą nr L/348/2022 Rady Miejskiej w Drzewicy z dnia 29 września 2022 r.

Strategia jest formalnym dokumentem, który określa strategiczne kierunki rozwoju gminy na lata 2022-2030.

W Strategii wyznaczono cele strategiczne rozwoju w wymiarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym oraz przypisano im cele operacyjne wraz z działaniami/zadaniami i projektami, służącymi realizacji celów.

W obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego można wskazać:

Cel strategiczny: Stabilna gospodarka, wzmocnienie atrakcyjności gospodarczej i turystycznej Gminy Drzewica oraz wsparcie przedsiębiorczości.

Cel operacyjny: Wzmacnianie i budowa oferty turystycznej – budowa marki Gminy Drzewica.

Działania:

- Tworzenie markowych produktów turystycznych poprzez przebudowę budynku OSiR i zagospodarowanie terenu;
- Ograniczenie degradacji środowiska przyrodniczego poprzez budowę deptaku nad zalewem w Drzewicy wraz z utworzeniem miejsc parkingowych;
- Adaptacja stadionu miejskiego w Drzewicy do pełnienia funkcji kulturalnych i sportowych;
- Nowoczesna infrastruktura turystyczna w Gminie Drzewica – budowa obiektów noclegowych;

- Rozwój sieci pieszo-rowerowej na terenie Gminy Drzewica;
- Rewitalizacja centrum miasta Drzewica;
- Kompleksowa promocja gospodarcza Gminy Drzewica;
- Budowa bulwaru nad rzeką Drzewiczką;
- Zagospodarowanie terenu przy ruinach zamku w Drzewicy;
- Ochrona rzeki Drzewiczki poprzez tworzenie małej infrastruktury turystycznej przy ul. Słowackiego w Drzewicy;
- Odnowa miejscowości Radzice poprzez adaptację OSP w Radzicach Dużych na cele społeczne wraz z zagospodarowaniem terenu na cele turystyczne.

Cel strategiczny: Poprawa jakości środowiska naturalnego Gminy Drzewica z poszanowaniem ładu przestrzennego oraz zachowaniem lokalnej bioróżnorodności.

Cel operacyjny: Odnowa przestrzeni z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju, ochrona wartości kulturowych.

Działania:

- Tworzenie markowych produktów turystycznych poprzez przebudowę budynku OSiR i zagospodarowanie terenu;
- Rewitalizacja centrum miasta Drzewica;
- Budowa bulwaru nad rzeką Drzewiczką;
- Zagospodarowanie terenu przy ruinach zamku w Drzewicy;
- Odnowa miejscowości Radzice poprzez adaptację OSP w Radzicach Dużych na cele społeczne wraz z zagospodarowaniem terenu na cele turystyczne;
- Adaptacja terenu na nowe funkcje w Radzicach Dużych;
- Odnowa wsi – rozwój funkcji kulturalnych na terenach wiejskich.

W Strategii omówiono stan obiektów dziedzictwa kulturowego. Podkreślono, że najslawniejszym zabytkiem w gminie jest gotycko-renesansowy zamek. Równie znaczącym zabytkiem na terenie gminy jest kościół pw. św. Łukasza w Drzewicy.

5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Drzewica ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu

5.2.1. Charakterystyka gminy

Gmina Drzewica jest gminą miejsko-wiejską. Położona jest w centralnej Polsce, przy dawnym trakcie warszawsko-krakowskim, na pograniczu Mazowsza, Ziemi Łódzkiej i Gór Świętokrzyskich. Gmina leży w granicach administracyjnych powiatu opoczyńskiego, zlokalizowanego w południowo-wschodniej części województwa łódzkiego. Gmina graniczy z:

- od północy z gminami: Poświętne i Odrzywół,
- od wschodu z gminami: Odrzywół, Rusinów i Gielniów,
- od południa z gminami: Gielniów i Opoczno,
- od zachodu z gminami: Opoczno i Poświętne.

Gmina złożona jest z Miasta Drzewica oraz 18 sołectw: Augustów, Brzuza, Brzustowiec, Dąbrówka, Domaszno, Giełzów, Idzikowice, Jelnia, Krzczonów, Radzice Duże, Radzice Małe, Strzyżów, Świerczyna, Trzebina, Werówka, Zakościele, Żardki oraz Żdżary.

Gmina Drzewica położona jest w mezoregionie Równina Radomska (prowincja: Niż Środkowoeuropejski, podprowincja: Niziny Środkowopolskie, Makroregion: Wzniesienia Południowomazowieckie). Zachodnia część gminy częściowo przynależy do mezoregionu Wzgórza Opoczyńskie (prowincja: Wyżyny Polskie, podprowincja: Wyżyna Małopolska, Makroregion: Wyżyna Przedborska).

Na obszarze Gminy Drzewica znajdują się 3 użytki ekologiczne:

- bagno śródleśne (Nadleśnictwo Opoczno, Leśnictwo Bielawy oddział 235b) – 1,53 ha;
- bagno śródleśne (Nadleśnictwo Opoczno, Leśnictwo Grabiny oddział 185f) – 1,00 ha;
- bagno śródleśne (Nadleśnictwo Opoczno, Leśnictwo Grabiny oddział 154h) – 0,49 ha.

Na terenie gminy usytuowany jest Obszar Chronionego Krajobrazu „Dolina Pilicy i Drzewiczki” o powierzchni ponad 70 tys. ha. Obszar ten włączony jest do europejskiego systemu ECONET jako obszar węzłowy o znaczeniu międzynarodowym i krajowym.

Od północy, wschodu i południa miasto Drzewica otaczają duże kompleksy leśne, tworzące swoisty mikroklimat. Północna część lasów usytuowana jest w otulinie Spalskiego Parku Krajobrazowego.

Przez Drzewicę przepływa prawy dopływ Pilicy – naturalnie meandrująca rzeka Drzewiczka, której wody zasilają Zalew Drzewicki o powierzchni ponad 80 ha, spełniający funkcję zbiornika retencyjnego i rekreacyjnego. Z kolei do Drzewiczki wpływa Brzuśnia – rzeka o pierwszej klasie czystości wody.

5.2.2. Rys historyczny Gminy Drzewica¹

Gmina Drzewica ma bogatą historię sięgającą średniowiecza.

Nazwa „Drzewica” wywodzi się od nazwiska rodu Drzewickich herbu Ciołek, którzy przez ponad 500 lat byli właścicielami tych ziem.

Najstarsza wzmianka o Drzewicy pochodzi z początku XIII w., kiedy to książę Konrad II Mazowiecki nadał Drzewicę komesowi Gosławowi. Potomkowie Gosława – ród Drzewickich herbu Ciołek – byli właścicielami Drzewicy przez ponad 500 lat i dzięki swoim staraniom i zaangażowaniu doprowadzili do rozkwitu majątku obejmującego pas ziemi między Puszcą Pilicką a Górami Świętokrzyskimi. W 1429 r. w Nieszawie król Władysław Jagiełło, na prośbę braci Drzewickich-Mikołaja (zastępcy podkanclerzego koronnego) i Jana (proboszcza Warszawy, sekretarza królewskiego) nadał Drzewicy prawa miejskie na prawie magdeburskim, uprawniające do urządzania cotygodniowych targów oraz trzech jarmarków rocznie.

Prawdziwy rozkwit Drzewicy miał miejsce w XVI w., za czasów najwybitniejszego z rodu Drzewickich – Macieja (1467-1535) pełniącego funkcję osobistego sekretarza króla Jana Olbrachta, kanclerza wielkiego koronnego króla Zygmunta Starego, biskupa włocławskiego następnie biskupa gnieźnieńskiego, prymasa Polski. Magnat ten w latach 1527-1535 przebudował istniejący gotycki zamek na renesansową rezydencję rodową. W 1655 r. przemarsz armii szwedzkiej Karola Gustawa pozostawił Drzewicę zniszczoną, a rozwój miasteczka został zatrzymany.

Z początkiem XVIII w. majątek Drzewickich, po bezpotomnej śmierci ostatniego z rodu – Hieronima, stał się własnością rodziny Szaniawskich herbu Junosza.

Okres oświecenia to czas wielkiego rozkwitu (ożywienia) miasteczka za sprawą Filipa Szaniawskiego, który rozpoczął budowę wielkiego pieca hutniczego (jednego z pierwszych i najnowocześniejszych w kraju) tworząc w Drzewicy ośrodek hutniczy „Kuźnice”. Sukces tego przedsięwzięcia gwarantował fakt, że cały kraniec ziemi od Pilicy aż po Góry Kieleckie wszedł i wzdłuż pokryty był rudą żelaza. Filip Szaniawski dla potrzeb zakładu hutniczego spiętrzył wody Drzewiczki, sprowadził z zagranicy, za pozwoleniem króla Stanisława Poniatowskiego, mistrzów, rzemieślników i założył manufaktury: słuckich pasów kontuszowych, kaflowych pieców „saskich” zdobionych motywami mitologicznymi, powozów (karet, kolasek), kapeluszy,

¹ drzewica.pl (data dostępu: 25.03.2025 r.)

angielskich siodeł i chomąt, wytwórnie piwa. W dniu 18 lipca 1787 r. przybył do Drzewicy król Stanisław August Poniatowski wracając z Krakowa do Warszawy. Gościł u Ludwiki Szaniawskiej, zwiedzał zamek i kościół.

W listopadzie 1794 r. zatrzymał się w Drzewicy generał Jan Henryk Dąbrowski ze swoją dywizją, upamiętnia to płyta na granitowym głazie znajdująca się w parku miejskim na Pl. Wolności. W okresie napoleońskim Drzewica stała się własnością pochodzącego z Czech, austriackiego oficera Franciszka Ksawerego barona Reisky'ego, który poślubił jedyną właścicielkę dóbr drzewickich – Ludwikę Szaniawską – córkę Fabiana.

W 1814 r. wielki pożar całkowicie zniszczył trzystuletni zamek. Ruiny tego zamku stanowią dziś zabytek o wartościach artystycznych i krajobrazowych.

Baron Reisky nie radził sobie z prowadzeniem zakładu hutniczego, który następnie wydzierżawił i sprzedał warszawskiej spółce „Bracia Evans”.

W 1866 r. drzewickie „Kuźnice” stały się własnością spółki „Lilpop-Rau-Loewenstein” a w późniejszym czasie zostały zakupione przez braci Samuela i Bronisława Kobylańskich. W okresie Powstania Styczniowego w Kuźnicach Drzewickich wyrabiano szable, lance, odlewano kule do armat. Za pomoc udzieloną powstańcom Drzewica utraciła prawa miejskie w 1869 r.

W 1916 r. powstała przy udziale Kobylańskich i Reiskych Straż Pożarna. W 1928 r. strażacy założyli własną Orkiestrę Dętą.

W okresie II wojny światowej 8 września 1939 r. w lesie Parchowiec pod Drzewicą miała miejsce krwawa potyczka, w której zginęło wielu polskich żołnierzy. Jesienią 1940 r. na polecenie okupanta ekshumowano szczątki żołnierzy i złożono je do wspólnej mogiły na cmentarzu w Drzewicy. W miejscu potyczki w lesie Parchowiec koło miejscowości Zakościele przy drodze nr 728 Warszawa – Końskie stoi ufundowany przez mieszkańców Drzewicy granitowy obelisk z krzyżem „Virtuti Militari.” Mieszkańcy Drzewicy i okolicznych miejscowości rokrocznie składają hołd za ofiarę życia złożoną przez poległych w obronie Ojczyzny.

W 1942 r. Niemcy zorganizowali w Drzewicy getto dla Żydów, które rok później zostało zlikwidowane. 15 października 1944 r. miała miejsce pacyfikacja ludności Drzewicy. Aresztowano około 300 osób, część wywieziono na roboty przymusowe, a część trafiła do obozów koncentracyjnych. 28 osób poniosło śmierć – symbolizuje to pomnik na cmentarzu parafialnym.

Po II wojnie światowej Drzewica kontynuowała rozwój przemysłowy, stając się siedzibą fabryki nakryć stołowych „Gerlach”, działającej od końca XIX w. Dnia 1 stycznia 1987 r. Drzewica odzyskała prawa miejskie.

5.3. Krajobraz kulturowy gminy

Krajobraz kulturowy jest indywidualnym wizerunkiem miejsca, łączącym elementy przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z działalnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne – kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne – zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności, także związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturową, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

Gmina Drzewica wyróżnia się krajobrazem kulturowym o bogatym dziedzictwie historycznym i przyrodniczym. Miejscowość otaczają malownicze tereny zielone sprzyjające wypoczynkowi i rekreacji, a jej urbanistyczny układ zachował cechy małego miasta o wielowiekowej tradycji. Centralnym punktem krajobrazu

kulturowego są ruiny zamku arcybiskupa Macieja Drzewickiego, wzniesionego w stylu gotycko-renesansowym. Budowla ta, otoczona fosą i wyposażona w cztery narożne wieże, należy do najlepiej zachowanych ruin zamkowych w regionie i stanowi ważny symbol tożsamości lokalnej.

W Drzewicy znajduje się również zabytkowy kościół św. Łukasza Ewangelisty, którego początki sięgają XV w. Obiekt ten zachował wiele cennych elementów architektury sakralnej, w tym późnogotyckie sklepienia oraz barokowe wyposażenie wnętrza. Oprócz kościoła w przestrzeni gminy spotkać można liczne kapliczki przydrożne, krzyże i pomniki, które podkreślają religijny charakter krajobrazu i silne związki mieszkańców z tradycją. W pobliżu zachowały się także ślady dawnego przemysłu — Drzewica była niegdyś ważnym ośrodkiem hutnictwa i metalurgii, czego kontynuacją była słynna fabryka noży i sztuców Gerlach.

Współcześnie krajobraz kulturowy gminy wzbogacają nowoczesne inwestycje, jak nizinny tor kajakarstwa górskiego – unikatowy obiekt sportowy w skali kraju, który przyciąga zarówno zawodników, jak i turystów. Region łączy w sobie wartości historyczne, przyrodnicze i społeczne, a lokalne inicjatywy – takie jak festyny, regaty, koncerty w ruinach zamku i działalność Regionalnego Centrum Kultury – podtrzymują i rozwijają jego dziedzictwo. Całość tworzy harmonijny pejzaż kulturowy, w którym przeszłość splata się z teraźniejszością, nadając Drzewicy wyjątkowy charakter.

5.3.1. Dziedzictwo materialne Gminy Drzewica – najcenniejsze obiekty zabytkowe z terenu Gminy Drzewica

Materialne dziedzictwo kulturowe gminy to cały dorobek materialny wszystkich pokoleń, jakie zamieszkiwały to miejsce. Są to zarówno układy przestrzenne miejscowości wraz z terenami zieleni komponowanej, powstałe przez stulecia budowle i zastosowane w nich rozwiązania architektoniczne, jak również zabytki ruchome w nich zgromadzone oraz zabytki archeologiczne.

Drzewica jest miastem o bogatej, historycznej przeszłości sięgającej początków XIII w. O jej dziejach świadczą liczne zabytki architektury. Do najważniejszych należą: kościół rzymsko-katolicki ufundowany w 1315 r., ruiny XVI-wiecznego zamku gotycko-renesansowego, będące najlepiej zachowaną rezydencją z 1 połowy XVI w. w Polsce, dwór na podzamczu z XV w., park zamkowy z 2 połowy XIX w., cmentarz rzymsko-katolicki założony w 1796 r.

Do najbardziej wartościowych obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie Gminy Drzewica należą:

Układ urbanistyczny Drzewicy – średniowieczny układ urbanistyczny miasta wykształcił się najpóźniej w XV w., gdy Drzewica stała się ośrodkiem administracyjnym i rzemieślniczym. W XVI w., dzięki działalności rodziny Drzewickich, powstał tu renesansowy zamek, który wpłynął na rozwój miasta. W XIX i XX w. układ urbanistyczny ulegał pewnym przekształceniom, zwłaszcza w związku z industrializacją i rozwojem przemysłu metalowego, ale średniowieczny rdzeń miasta został zachowany.

Jest to klasyczny średniowieczny układ urbanistyczny, oparty na planie szachownicowym z centralnie położonym rynkiem.

- Rynek – główny plac miasta, wokół którego koncentrowała się zabudowa mieszkalno-usługowa. Dawniej pełnił funkcję centrum handlowego i administracyjnego.
- główne ulice – od rynku odchodzą promieniście ulice prowadzące do różnych części miasta oraz do okolicznych miejscowości.
- kościół i zamek – istotne elementy w strukturze przestrzennej. Kościół św. Łukasza Ewangelisty oraz ruiny zamku w Drzewicy stanowiły kluczowe punkty w układzie miasta.
- Rzeką Drzewiczka – ważny element krajobrazu i gospodarki miasta, wokół którego rozwijały się młyny i zakłady rzemieślnicze.

Układ urbanistyczny Drzewicy jest cennym świadectwem średniowiecznej myśli planistycznej. Jego zachowanie, mimo późniejszych zmian, pozwala na odczytanie pierwotnej struktury miasta. Szczególnie istotne są zabytkowe obiekty, takie jak kościół i zamek, które nadal stanowią kluczowe punkty w przestrzeni miejskiej.

Układ urbanistyczny

Rys. nr 2. Układ urbanistyczny Drzewicy

Zagrożeniem dla wartości historycznego centrum jest możliwość powstania nowej zabudowy, która swoim gabarytem, wysokością lub formą architektoniczną mogłaby przysłonić sylwetę zamku – najważniejszego elementu dominanty przestrzennej w układzie urbanistycznym. Zamek pełni funkcję kluczowego punktu orientacyjnego i symbolicznego, a jego ekspozycja ma zasadnicze znaczenie dla zachowania tożsamości miejsca.

Obecny zakres ochrony obszaru nie gwarantuje wystarczającej kontroli nad planowanymi inwestycjami, co rodzi ryzyko zakłócenia widoków i osi kompozycyjnych, a w konsekwencji – zatarcia czytelności historycznego układu przestrzennego.

Z tego względu konieczna jest korekta delimitacji obszaru chronionego, tak aby objąć nim tereny potencjalnie zagrożone nową zabudową. Działanie to pozwoli skuteczniej monitorować i regulować procesy inwestycyjne, zabezpieczając ekspozycję zamku i zapewniając harmonijne współistnienie nowych realizacji z historycznym krajobrazem miasta.

Zamek, ul. gen. Władysława Sikorskiego w Drzewicy

Zdjęcia nr 1, 2. Zamek, ul. gen. Władysława Sikorskiego w Drzewicy

Zamek wznoszono przez kilkanaście lat. W starszej literaturze funkcjonuje datowanie 1525-1537, nowsze źródła cofają je do lat 1505-1527. Zbudowano go na zamówienie Macieja Drzewickiego – sekretarza królewskiego i arcybiskupa gnieźnieńskiego. Pełnił funkcję jego osobistej rezydencji. Maciej Drzewicki był właścicielem wielu okolicznych ziem, m.in. Inowłódza. Właściciel polecił nadać siedzibie formę warowni, przy jednoczesnym zastosowaniu elementów dekoracyjnych (jak np. ozdobne szczyty). Konstrukcja na ramie z dębowych bali ułożonych w dwóch warstwach wzdłuż murów, a także nieprawidłowe rozmieszczenie strzelnic obniżało wartość obronną, która od początku była niewielka. W XVIII w. zamek przeszedł w ręce Szaniawskich, nie był już przez nich zamieszkiwany. Z czasem udostępniono go siostrzynie bernardynkom, które urządziły tam klasztor. W 1814 r. w skutek pożaru obiekt uległ zniszczeniu i nie został już później odbudowany.

Zamek usytuowany jest na płaskiej terasie zalewowej na prawym brzegu rzeki Drzewiczki, w południowej części miasta. Dzięki możliwości wykorzystania zakola rzeki i jej meandrów otoczono go podwójną fosą. Łączy cechy gotyckie i renesansowe. Forma architektoniczna (wysokie mury z otworami strzelniczymi, flankowane wieżami o charakterze obronnym, podwójna fosa i most zwodzony) była nawiązaniem do średniowiecznych kaszteli. Natomiast elementy dekoracyjne mają charakter renesansowy. Materiałem budowlanym był lokalny piaskowiec spojony zaprawą wapienno-piaskową. Elementy dekoracyjne oraz część konstrukcyjnych, jak np. attyki, łuki nadproży i węgary wykonano z cegły ceramicznej. Zachowały się fragmenty kamieniarki z detalem o charakterze gotycko- renesansowym. Obiekt zachowany jest do korony murów. Wzniesiony został na rzucie prostokąta z czterema pięciokondygnacyjnymi wieżami w narożnikach. Największa z nich (północno-wschodnia) mieściła przejazd bramny i furtkę. Dwie wieże zachodnie pełniły funkcje alkierzy dla budynku pałacowego. Zachodnia partia mieści pozostałości pałacowego budynku mieszkalnego (czterokondygnacyjnego). Drugi budynek, również mieszkalny usytuowany był w południowo-wschodnim narożniku dziedzińca. Elewacje wschodnia, północna i południowa wyróżniają się dekoracyjnymi szczytami. W elewacji wschodniej mieści się wieża bramna. Wszystkie elewacje flankowane są przez umiejscowione skośnie do ich murów wieże. W wyższych partiach elewacji zachodniej otwory okienne pałacowe z dekoracyjnym obramieniem. Budynek pałacowy miał trzy kondygnacje, na każdej znajdowały się cztery pomieszczenia. Budynek położony w południowo-wschodnim narożniku dziedzińca został zaadaptowany na kaplicę przez siostry zakonne w XVIII w., był piętrowy.

Zamek jest cennym przykładem obronnej architektury renesansowej w Polsce, należał do wpływowego rodu Drzewickich i miał znaczenie w historii regionu. Choć w ruinie, nadal prezentuje renesansowy układ przestrzenny, charakterystyczne dla epoki detale, jak baszty, układ otworów strzelniczych i manierystyczne elementy murów. Ruiny mogą służyć jako przykład rozwoju budownictwa obronnego, w tym przemian z zamku gotyckiego w renesansową rezydencję.² Obiekt pozostaje w ruinie.

² Oprac. Anna Michalska, OT NID w Łodzi., 18.08.2014 r.

Dwór na podzamczu z resztkami parku, ul. gen. Władysława Sikorskiego 1 w Drzewicy

Zdjęcie nr 3. Dwór na podzamczu z resztkami parku, ul. gen. Władysława Sikorskiego 1 w Drzewicy

Obecny dwór został wzniesiony i rozbudowany w połowie XVIII w. przez rodzinę Szaniawskich. Jednak jego fundamenty sięgają XV w., co świadczy o długiej historii tego miejsca. W latach 70. XX w. rozebrano niektóre jego części, w tym boczne skrzydła. Mimo tych zmian, budynek nadal posiada oryginalne elementy architektoniczne, takie jak XV-wieczne ostrołuki. Budynek został wzniesiony z cegły na fundamentach pochodzących z XV w. Dach dwuspadowy, kryty eternitem.

Dwór jest parterowym, murowanym budynkiem wzniesionym na planie prostokąta. Charakteryzuje się symetryczną fasadą z centralnie umieszczonym dwukolumnowym gankiem, który stanowi główne wejście do budynku.

Dwór stanowi ważne świadectwo historii Drzewicy, związanej z rodem Szaniawskich oraz wcześniejszymi właścicielami. Budynek jest przykładem architektury dworskiej z XVIII w., z zachowanymi elementami gotyckimi z XV w., co czyni go unikatowym w skali regionu.

Obecnie dwór jest w stanie dostatecznym – jest opuszczony i niszczeje.

Kościół parafialny rzymsko-katolicki pw. św. Łukasza, ul. Warszawska w Drzewicy

Zdjęcia nr 4, 5. Kościół parafialny rzymsko-katolicki pw. św. Łukasza, ul. Warszawska w Drzewicy

Kościół został wzniesiony ok. poł. XV w., konserwowany 1460 r., przebudowany 1914 r. Pierwotnie była to świątynia gotycka, której fundatorem był książę Władysław Jagiełło. Przez wieki kościół przeszedł kilka etapów rozbudowy i przebudowy, m.in. w XVIII w., kiedy to w stylu barokowym dokonano wielu zmian.

Kościół pełnił nie tylko funkcje liturgiczne, ale również był miejscem, w którym znajdowały się cenne wota i artefakty związane z parafią, zatem jego znaczenie miało również charakter religijny i kulturowy. W XIX w., w wyniku zniszczeń wojennych, kościół wymagał remontów, a ostateczna forma architektoniczna została ustalona na przełomie XIX w. i XX w.

Kościół położony w centralnej części miasta Drzewica. Kościół łączy elementy gotyckie z barokowymi i neogotyckimi, tworząc unikalny, eklektyczny zespół architektoniczny. Rzut kościoła ma klasyczny układ kościoła jednonawowego z wyodrębnionym prezbiterium. Jego bryła charakteryzuje się klasycznym układem jednonawowego wnętrza z wyraźnie zaznaczoną wieżą. Zewnętrzne elementy świadczą o wielowiekowej tradycji i rozwoju kościoła. Kościół posiada regularną, symetryczną bryłę:

- wieża – jest to element charakterystyczny dla kościołów gotyckich, o wąskich oknach i ostrołukowych detalach. Jest to jeden z najwyższych punktów budowli, mający na celu nie tylko funkcje estetyczne, ale także praktyczne (np. pełni rolę dzwonnicy).
- nawa główna – duża, przestronna, nakryta sklepieniem krzyżowo-żebrowym. Wnętrze jest prostokątne, co jest typowe dla stylu gotyckiego, ale zdobienia i szczegóły architektoniczne (m.in. boczne kaplice) nawiązują do późniejszych okresów.
- prezbiterium – węższe od nawy, zamknięte wielobocznie, z bogatym wyposażeniem w stylu barokowym, co nadaje wnętrzu niezwykle charakter.
- portal wejściowy – bogato zdobiony, z elementami gotyckimi, charakteryzującymi się ostrołukiem i detalami w postaci maswerków.

Okna gotyckie, w kształcie ostrołuku, z witrażami, które pełnią funkcję nie tylko estetyczną, ale i religijną, przedstawiając sceny biblijne.

Kościół ma dużą wartość zarówno historyczną, jak i architektoniczną. Jego wielowiekowa historia i eklektyczna architektura stanowią istotną część dziedzictwa kulturowego regionu. Kościół łączy w sobie elementy różnych stylów, co czyni go unikalnym w skali lokalnej.

Stan zachowania – bardzo dobry.

Cmentarz grzebalny gminy żydowskiej wraz ze strefą ochronną, ul. Kolejowa-Błonie w Drzewicy

Ludność żydowska zamieszkiwała w Drzewicy od ok. XVIII w. Przez lata należała do gminy żydowskiej w Opocznie. Gmina drzewicka powstała w 1865 r. Nieco wcześniej, bo w 1840 r. zakupiono plac pod synagogę i cmentarz. Pierwsze pochówki nastąpiły ok. 1865 r. Został zniszczony przez hitlerowców, w 1940 r. macewami brukowano ulice miasta. Obiekt został zamknięty w 1964 r.

Cmentarz usytuowany jest na południowy zachód od centrum miasta Drzewica. Zajmował ok. 1 ha, teren na planie zbliżonym do kwadratu otoczony był kamiennym ogrodzeniem. Obecnie stanowi nieużytek, nie posiada ogrodzenia, ani elementów informujących o historii terenu.

Cmentarz stanowi ważne świadectwo obecności społeczności żydowskiej w Drzewicy od XIX w. Jako miejsce pochówku członków lokalnej społeczności żydowskiej, cmentarz odzwierciedla bogactwo tradycji i obrzędów religijnych tej grupy.

Stan zachowania – nieczytelna granica cmentarza, brak nagrobków, teren zarośnięty samosiewami.

Cmentarz grzebalny parafii rzymsko-katolickiej ze strefą ochronną, ul. Cmentarna w Drzewicy

Najstarszy cmentarz grzebalny w Drzewicy (1315-1675) usytuowany był wokół kościoła św. Łukasza. Drugi cmentarz powstał w 1675 r. po prawej stronie rzeki Drzewiczki na terenie po spalonym kościele św. Stanisława. Cmentarz otoczony był wysokim kamiennym murem. Brama wejściowa wzniesiona była na wzór rzymskich łuków triumfalnych. Od 2 połowy XIX w. przez teren byłego cmentarza biegnie główna droga przelotowa przez Drzewicę Końskie-Warszawa. Jedynym śladem po dawnym kościele i cmentarzu jest żelazny krzyż wystawiony przez Józefa Potmońskiego (1891) i kamienna płyta z 1630 r. upamiętniająca fundatorkę kościoła Annę z Bąkowa Drzewicką. W 1796 r. ówczesne władze zaborcze austro-węgierskie nakazały przeniesienie cmentarza m.in. ze względu na niekorzystne usytuowanie blisko rzeki (podczas wylewów rzeki woda wypłukiwała groby).

Obecny cmentarz początkowo założony był na powierzchni 2,10 ha o wymiarach 167,40 m x 126 m. Otoczony był murem wysokości 1 m, zewnątrz licowany piaskowcem, wewnątrz wypełniony gliną i kamieniami, wzmocniony co 5 m dwustronnymi filarami. Teren cmentarza powiększono w 1930 r. o 1 ha w kierunku północnym dzięki Samuelowi Kobylańskiemu, właścicielowi połowy gruntów na terenie Drzewicy

w tym firmy „Gerlach”, który w ten sposób zabezpieczył siebie i miejsce na cmentarzu na wybudowanie grobowca rodzinnego. Grobowiec, jeden z największych na cmentarzu (sklepienie kolebkowe we wnętrzu), odkryty został w 1995 r.

Geometryczny układ rozplanowania cmentarza, całość czytelna z zachowanym starodrzewem.

Na cmentarzu znajduje się zabytkowa **kaplica rzymsko-katolicka cmentarna, rodziny Rejskich**. Budynek wzniesiony 1 poł. XIX w. Kaplica służyła rodzinie Rejskich jako miejsce pochówku, ale pełniła także funkcję kaplicy modlitewnej dla odwiedzających cmentarz.

Kaplica ma cechy neogotyckie, co przejawia się w strzelistych formach, ostrołukowych oknach oraz detalach zdobniczych. Jest to niewielka kaplica cmentarna o prostokątnej bryle z półokrągłym zamknięciem od strony prezbiterium. Budynek posiada dwuspadowy dach zwieńczony metalowym krzyżem. Elewacja jest otynkowana i pomalowana na jasny kolor, z delikatnym gzymsem pod okapem zdobionym motywem arkadkowym. Wejście główne podkreśla niewielki portyk z półkolistą arkadą, a masywne, drewniane drzwi dodają historycznego charakteru. Boczne ściany kaplicy zdobią półkoliste okna z przeszklonymi witrażami. Wykonana jest z cegły, częściowo otynkowana, z kamiennymi elementami dekoracyjnymi. Znajdują się tu zdobienia w formie pinakli, maswerków i rozet. Dach jest najczęściej kryty blachą, z wieżyczką zwieńczoną krzyżem. Stan zachowania kaplicy jest bardzo dobry.

Cmentarz otoczony jest zabytkowym ogrodzeniem z bramą cmentarną, które wpisane są do rejestru zabytków.

Cmentarz grzebalny w Drzewicy, wraz z kaplicą Rejskich, ogrodzeniem i bramą, stanowi istotny element dziedzictwa historycznego miasta. Miejsce to pełni nadal funkcję sakralną i jest istotnym punktem pamięci mieszkańców Drzewicy.³

5.4. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki uznane za część własnego dziedzictwa. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, które jest przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne obejmuje: tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem. Większość tych elementów na terenie Gminy Drzewica nie była naukowo badana.

Obowiązkiem władz gminnych jest podjęcie działań mających na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie i przekazywanie następnym pokoleniom, w szczególności przez edukację formalną i nieformalną. Ochrona skupia się głównie na procesach przekazywania elementów dziedzictwa niematerialnego z pokolenia na pokolenie, (np.: w opowieściach, pieśniach, obrzędach rodzinnych, ceremoniach lokalnych czy w przekazie umiejętności z ojca na syna albo z mistrza na ucznia), a nie na wytwarzaniu konkretnych środków, za pomocą których jest wyrażane (takich jak przedstawienia taneczne, pieśni, instrumenty muzyczne czy rzemiosło).

Gmina Drzewica wyróżnia się bogatym dziedzictwem niematerialnym, obejmującym tradycje, zwyczaje, lokalne produkty oraz kulturę. Teren gminy należy do podregionu opoczyńskiego, gdzie oprócz relikwów tradycyjnej gospodarki wiejskiej, zachowały się także skromne pozostałości osadnictwa związanego z górnictwem i hutnictwem. Nielicznie dziś występujące, charakterystyczne drewniane chałupy, malowane na

³ Karta biała, autor: Małgorzata Szczepańska, 06.2006 r.

niebiesko (czasami zdobione stylizowanym ornamentem geometryczno-roślinnym), odznaczały się bogatym wystrojem wnętrz mieszkalnych (typowa zabudowa mieszkalna znajduje się w skansenowskiej zagrodzie w Niebowie).

• ZWYCZAJE I TRADYCJE

Podregion wyróżnia się barwnym strojem ludowym i specyficznym rodzajem haftu krzyżykowego, wycinankami z papieru, a także tradycjami muzycznymi (charakterystyczny oberek).

Region opoczyński słynie z różnorodnych form rękodziela, w tym:

- tkactwo i hafciarstwo: tworzenie tradycyjnych tkanin i haftów zdobiących stroje ludowe oraz elementy wyposażenia wnętrz.
- wycinankarstwo i bibułkarstwo: sztuka tworzenia ozdób z papieru, wykorzystywanych w dekoracjach świątecznych i obrzędowych.
- plastyka obrzędowa: wytwarzanie rekwizytów związanych z lokalnymi zwyczajami i świętami.

Zdjęcie nr 6. Opoczyński haft (źródło: <https://www.opocznopowiat.pl/>)

Zdjęcia nr 7, 8, 9, 10. Wycinanki i wyroby bibułkowe (źródło: <https://www.opoczynskizlaczemiosla.pl/rzemiosla/>)

Na terenie gminy aktywnie działają Koła Gospodyń Wiejskich w miejscowościach takich jak w Radzicach Dużych i Małych, Żardkach, Brzuzie, Trzebinie, Idzikowicach, Domasznie, Dąbrówce, Werówce, Jelni, Zakościelu, Brzustowcu, Krzczonowie oraz w Strzyżowie. W mieście działa jeszcze Koło Gospodyń Miejskich „Drzewiczanki”. Organizacje te kultywują bogate tradycje ludowej kultury opoczyńskiej, pielęgnując lokalne zwyczaje i obrzędy. Kultywowane są m.in. tradycje wielkanocne, w tym zdobienia, palmy, girlandy.

Corocznie odbywa się ogólnopolski plener malarski pod hasłem „Drzewica w obrazach zaklęta”, podczas którego artyści uwieczniają najpiękniejsze zakątki miasta, promując lokalne dziedzictwo kulturowe.

• GWARA OPOCZYŃSKA

Charakterystyczna dla tego regionu gwara stanowi istotny element tożsamości lokalnej społeczności. Należy do dialektu małopolskiego i wykazuje cechy typowe dla gwar północno-zachodniej Małopolski.

Cechy fonetyczne gwary opoczyńskiej:

- mazurzenie: zjawisko polegające na wymawianiu głosek szumiących (sz, ż, cz, dż) jako syczące (s, z, c, dz). Na przykład, standardowe "żaba" w gwarze opoczyńskiej może brzmieć jako "zaba",
- przejście "ch" w "k": w niektórych wyrazach głoska "ch" jest zastępowana przez "k", np. "kory" zamiast "chory",
- wokalizacja spółgłosek nosowych: występuje zamiana spółgłosek nosowych na połączenie samogłoski z "n" lub "m", np. "pieniądz" może być wymawiane jako "pieniondz".

Gwara opoczyńska posiada bogaty zasób unikatowych słów i zwrotów, które nie mają odpowiedników w języku ogólnopolskim lub różnią się znaczeniem. Przykłady:

- "kocotek": pomponik,
- "liki": leki,
- "wykpis": dowcipniś,
- "komosy": komary.

• RZEMIOSŁO I RĘKODZIEŁO

Region słynie z różnorodnych form sztuki ludowej, takich jak tkactwo, hafciarstwo, wycinankarstwo, bibułkarstwo oraz plastyka obrzędowa. Twórcy specjalizują się w wytwarzaniu tradycyjnych strojów, ozdób oraz przedmiotów codziennego użytku, odzwierciedlających lokalne wzornictwo i estetykę.

• LOKALNE PRODUKTY

Region opoczyński słynie z unikatowych wyrobów rękodzielniczych, takich jak hafty, koronki czy ceramika. Choć konkretne produkty z Drzewicy nie są szeroko opisane w dostępnych źródłach, działalność Kół Gospodyń Wiejskich sugeruje kontynuację tradycyjnych rzemiosł i kulinariów charakterystycznych dla regionu.

Zdjęcia nr 11, 12. Wystawa rękodzieła ludowego podczas Rewii Sztuki Ludowej w Drzewicy (źródło: www.facebook.com/DCWofarnadlon)

• TRADYCJE MUZYCZNE I TANECZNE

Folklor opoczyński obejmuje bogaty repertuar pieśni, tańców oraz muzyki ludowej, przekazywanych z pokolenia na pokolenie. W 2023 r. tradycje te zostały wpisane na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego, co podkreśla ich unikatowość i znaczenie dla kultury narodowej. Folklor opoczyński to nie tylko muzyka i taniec, ale również bogactwo strojów ludowych, rękodzieła oraz obrzędów, które odzwierciedlają historię i ducha regionu.

Zdjęcia nr 13, 14. Stroje ludowe, kapela ludowa (źródło: www.polskatradycja.pl, www.opocznopowiat.pl)

Rys. nr 4. Strój opoczyński (źródło: <https://1001pocztowek.pl/>)

• DOROCZNE ZWYCZAJE I OBRZĘDY

W regionie opoczyńskim wciąż żywe są tradycje związane z cyklem rocznym, takie jak obrzędy wiosenne, dożynki czy kolędowanie. Do archaicznych zwyczajów należało obnoszenie symbolu wiosny – gaika oraz zwyczaje śmigusowo-dyngusowe, polegające na oblewaniu wodą i obchodzeniu z żywym lub sztucznym kurkiem.

• KULTURA

Za krzewienie kultury na terenie gminy odpowiada przede wszystkim Regionalne Centrum Kultury w Drzewicy (RCK). Do podstawowych zadań RCK należy w szczególności: organizowanie spotkań teatralnych, koncertów, organizowanie i wspieranie imprez artystycznych i rozrywkowych, organizowanie wystaw artystycznych i wernisaży, prowadzenie zajęć i warsztatów artystycznych oraz kół zainteresowań, prowadzenie i organizowanie działalności zespołów ludowych, tworzenie, udostępnianie i dokumentowanie dóbr i wartości kultury, edukacja kulturalna i wychowanie przez sztukę, wspieranie amatorskiego ruchu artystycznego oraz zainteresowania wiedzą i sztuką, tworzenie warunków dla rozwoju folkloru, a także rękodzieła ludowego i artystycznego, rozpoznawanie, rozbudowanie i zaspokojenie potrzeb oraz zainteresowań kulturalnych, upowszechnianie wiedzy o kulturze, w tym o kulturze wiedzy regionalnej i organizowanie innych imprez o charakterze kulturalnym. RCK odpowiedzialne jest także za prowadzenie zajęć i warsztatów artystycznych, kół zainteresowań i edukację kulturalną. Uczestnicy mogą brać udział w różnorodnych formach zajęć stałych oraz warsztatowych.

W ramach RCK prowadzone są zajęcia: teatralne z grupami aktorskimi, wokalne, aerobik, taneczne, plastyczne, nauka gry na instrumentach, zajęcia z zespołami ludowymi „Drzewiczanie” i „Mali Drzewiczanie”, próby z Młodzieżową Orkiestrą Dętą.

RCK jest współorganizatorem cyklicznych imprez oraz warsztatów, m.in.: Koncert Uwielbienia z okazji Święta Bożego Ciała, „Orszak Trzech Króli”, „Koncert Kolęd i Pastoralek”, Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy, koncerty z okazji dnia kobiet. Imprezy takie jak: Dni Drzewicy, Sobótka, Dożynki Gminne.

Dodatkowo w RCK działa Punkt Informacji Turystycznej.

Zadaniami związanymi z kulturą zajmują się także Miejska Biblioteka Publiczna w Drzewicy będąca samorządową instytucją kultury, której organizatorem jest Gmina Drzewica.

Organizacje społeczne podejmujące inicjatywy na rzecz kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego działające na terenie Gminy Drzewica:

- „Towarzystwo Przyjaciół Drzewicy” – organizacja realizuje działania z zakresu pielęgnowania kulturowego dziedzictwa narodowego, pamięci historycznej. Wydaje kwartalnik „Wieści znad Drzewiczki”, na łamach którego oprócz informacji o historii, zabytkach przekazuje informacje z życia Gminy i lokalnej społeczności.
- Lokalna Grupa Działania „Nad Drzewiczką” – stowarzyszenie od 2008 r. działa na rzecz rozwoju turystyki, rekreacji i sportu na terenie gminy. Organizuje liczne imprezy rekreacyjne dla mieszkańców.
- Ludowy Klub Kajakowy Drzewica – którego celem jest krzewienie kultury fizycznej wśród dzieci, młodzieży i dorosłych oraz wychowywanie dzieci i młodzieży przez kulturę fizyczną i sport. Klub kajakowy w Drzewicy funkcjonuje od 1978 r. Corocznie na torze slalomowym w Drzewicy odbywają się regaty kajakowe z udziałem klubów kajakowych z całej Polski.
- Koła Gospodyń Wiejskich – na terenie gminy funkcjonują KGW w Radzicach Dużych i Małych, Żardkach, Brzuzie, Trzebinie, Idzikowicach, Domasznie, Dąbrówce, Werówce, Jelni, Zakościelu, Brzustowcu, Krzczonowie oraz w Strzyżowie. Działania organizacji przede wszystkim kultywują folklor opoczyński, uczestnicząc w lokalnych i regionalnych świętach ludowych.
- Koło Gospodyń Miejskich „Drzewiczanki” – działa od 2019 r. To aktywna organizacja działająca na rzecz integracji lokalnej społeczności oraz pielęgnowania tradycji kulinarnych, kulturalnych i rękodzielniczych związanych z czasami świetności drzewickiego zamku. Zrzeszając mieszkanki Drzewicy i okolic, organizuje warsztaty, wydarzenia tematyczne oraz angażuje się w inicjatywy społeczne i charytatywne. „Drzewiczanki” są współczesną kontynuacją idei gospodyń – aktywnych, twórczych i społecznie zaangażowanych.

Zdjęcie nr 15. Koło Gospodyń Miejskich „Drzewiczanki” w Drzewicy w trakcie warsztatów tańca dawnego podczas Pikniku Rycerskiego na podzamczu (źródło: fot. Gmina Drzewica)

• TURYSTYKA

Znakomita lokalizacja w centrum Polski, wyjątkowe walory krajobrazowe oraz rozbudowana infrastruktura – to wszystko sprawia, że Gmina Drzewica staje się coraz ważniejszym punktem na turystycznej mapie Województwa Łódzkiego. Gmina wykorzystując swoje atuty przyrodnicze jest prężnym ośrodkiem sportów wodnych. Przy Zalewie Drzewickim – działa Ośrodek Sportu i Rekreacji, na terenie którego znajdują się: plaża, strzeżone miejsce do kąpieli, dobrze wyposażona wypożyczalnia sprzętu wodnego (kajaki, rowerki wodne, narty wodne i tzw. banany z motorówką), wyciąg do wakeboardingu o długości 220 m, boiska do kajak polo i siatkówki plażowej, plac zabaw, punkt gastronomiczny i bar. OSiR działa w okresie od maja do września, a oprócz wielu form aktywnego wypoczynku na Zalewie Drzewickim oferuje również ciesząc się wielką popularnością spływy kajakowe Drzewiczką.

Chlubą Drzewicy, a jednocześnie ewenementem na skalę całego kraju, jest tor kajakowy do uprawiania slalomu kajakowego, czyli najważniejszej, bo olimpijskiej odmiany kajakarstwa górskiego. To jedyny taki obiekt w centralnej Polsce. Należy do najnowocześniejszych torów slalomowych w Europie. Na torze w Drzewicy corocznie odbywają się regaty slalomowe o randze ogólnopolskiej.

Bogata oferta rekreacyjno-turystyczna gminy skierowana jest także do miłośników pieszych wędrówek oraz pasjonatów rajdów rowerowych. W samym mieście i okolicach znajdują się urokliwe szlaki – zarówno piesze, jak i rowerowe. Jeden z nich przebiega przez oznakowaną i oświetloną ścieżkę pieszo-rowerową, położoną przy północnym brzegu Zalewu Drzewickiego.

Organizacje społeczne podejmujące inicjatywy na rzecz turystyki i krajoznawstwa działające na terenie Gminy Drzewica:

- Lokalna Grupa Działania „Nad Drzewiczką”,
- Ludowy Klub Kajakowy w Drzewicy.
- Centrum Aktywności Lokalnej w Drzewicy

5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Gminy Drzewica nie występują pomniki historii i parki kulturowe, nie wpisano obiektów na Listę Skarbów Dziedzictwa, natomiast występują pozostałe formy ochrony zabytków, tj. wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie Gminy Drzewica znajduje się 8 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. (Tabela nr 1). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy z dnia 23 lipca

2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Drzewica

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	NR	NAZWA OBIEKTU	INNE REJESTR ZABYTEKÓW
1	Drzewica	ul. Cmentarna		brama cmentarna	Rejestr zabytków nr 473/A/91 z dnia 9.11.1991 r.
2	Drzewica	ul. Cmentarna		cmentarz grzebalny parafii rzymsko-katolickiej ze strefą ochronną	Rejestr zabytków nr 473/A/91 z dnia 9.11.1991 r.
3	Drzewica	ul. Cmentarna		kaplica rzymsko-katolicka cmentarna, rodziny Rejskich	Rejestr zabytków nr 473/A/91 z dnia 9.11.1991 r.
4	Drzewica	ul. Cmentarna		ogrodzenie cmentarza	Rejestr zabytków nr 473/A/91 z dnia 9.11.1991 r.
5	Drzewica	ul. Kolejowa	dz. nr 1756, 1760	cmentarz grzebalny gminy żydowskiej wraz ze strefą ochronną	Rejestr zabytków nr 472/A/91 z dnia 5.11.1991 r.
6	Drzewica	ul. Sikorskiego	1	dwór na podzamczu z resztkami parku	Rejestr zabytków nr 46/A/80 z dnia 28.04.1980 r.
7	Drzewica	ul. Sikorskiego		zamek	Rejestr zabytków nr 47/A/80 z dnia 28.04.1980 r.
8	Drzewica	ul. Warszawska		kościół parafialny rzymsko-katolicki pw. Św. Łukasza	Rejestr zabytków nr 48/A/80 z dnia 7.05.1980 r.

5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome to przede wszystkim obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic. Zasoby sztuki sakralnej obejmują wszystkie kategorie zabytków: malarstwo, rzeźbę oraz rzemiosło artystyczne z całym jego zróżnicowaniem (złotnictwo, sprzęty stolarskie, tkaniny, szkło, witrażownictwo, ludwisarstwo). Zabytki ruchome to również elementy wystroju budowli, posiadające cechy indywidualnych wytworów artystycznych lub rzemieślniczych. Należą do nich m.in.: rzeźby, płaskorzeźby, polichromie naścienne lub stropowe, mozaiki, sztukaterie i różnego rodzaju detal architektoniczny. Za zabytki ruchome uznaje się także obiekty małej architektury, wykazujące wysoki poziom warsztatu artystycznego lub rzemieślniczego, dokumentujący historyczne trendy, np.: rzeźby ogrodowe, pomniki, obeliski, słupy, krzyże i kapliczki przydrożne, nagrobki.

Najcenniejsze zabytki ruchome z terenu Gminy Drzewica wpisane zostały do rejestru zabytków ruchomych. Ze względów bezpieczeństwa nie publikuje się szczegółowych danych dotyczących tych obiektów. Szczegółowe informacje można uzyskać u Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi.

5.5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę oraz zakres merytoryczny sporządzania gminnych aktów planowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z

ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określeniu ustaleń gminnych aktów planowania przestrzennego. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

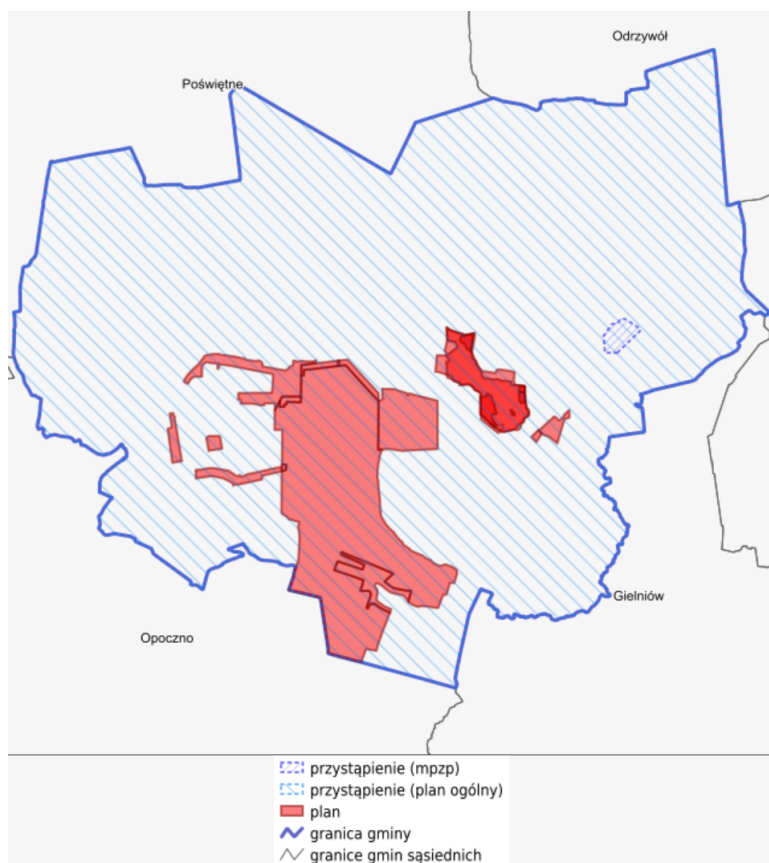
Zgodnie z powyższym, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego Gminy Drzewica jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. W obowiązujących planach wyznaczono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustalenia te powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

Poniżej, w Tabeli nr 2, przedstawiono spis obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie Gminy Drzewica.

Tabela nr 2. Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie Gminy Drzewica

LP.	NAZWA ▲	POW. [HA]	DATA UCHWAŁY	UCHWAŁA
1	Uchwała Rady Gminy i Miasta w Drzewicy w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu wokół zalewu na rzece Drzewiczce obejmującego fragment Miasta Drzewica oraz fragment Gminy Drzewica dla części wsi: Dąbrówka, Strzyżów i Werówka	133.8	2006-10-25	XXXIX/224/2006
2	Uchwała Rady Gminy i Miasta w Drzewicy w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Drzewicy przy ul. Kolejowej.	2.48	2010-04-28	XXXVIII/233/2010
3	Uchwała Rady Gminy i Miasta w Drzewicy w sprawie uchwalenia zmiany fragmentu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta i gminy Drzewica dla terenów wokół zalewu	19.64	2011-12-12	XI/86/2011
4	Uchwała Rady Gminy i Miasta w Drzewicy w sprawie	74.79	2014-10-29	XLII/292/2014

	miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Drzewica fragmentu w miejscowościach Radzice Duże, Krzczonów i Świerczyna			
5	Uchwała Rady Gminy i Miasta w Drzewicy w sprawie zmiany fragmentu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta i gminy Drzewica dla terenu wokół zalewu	2.61	2014-10-29	XLII/290/2014
6	Uchwała Rady Gminy i Miasta w Drzewicy w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Drzewica	15.61	2014-10-29	XLII/289/2014
7	Uchwała Rady Gminy i Miasta w Drzewicy w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Drzewica fragmentu w miejscowościach Werówka, Strzyżów i Radzice Duże	129.48	2015-06-18	VIII/62/2015
8	Uchwała Rady Gminy i Miasta w Drzewicy w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Drzewica fragmentu w miejscowościach Radzice Duże, Krzczonów i Świerczyna	1017.7	2015-06-18	VIII/64/2015
9	Uchwała Rady Miejskiej w Drzewicy w sprawie uchwalenia zmiany „Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Drzewica fragmentu w miejscowościach Radzice Duże, Krzczonów i Świerczyna”	0.41	2021-11-25	XL/273/2021
10	Uchwała Rady Miejskiej w Drzewicy w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Drzewica fragmentu w miejscowościach Giełzów, Radzice Duże i Świerczyna	133.34	2021-04-28	XXXII/237/2021
11	Uchwała Rady Miejskiej w Drzewicy w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Drzewica dla terenu wokół zalewu obejmującego fragmenty obrębów Drzewica, Dąbrówka, Werówka i Strzyżów	162.53	2022-09-29	L/347/2022

Rys. nr 3. Zasięgi planów na tle gminy (źródło: <https://drzewica.e-mapa.net/wykazplanow/>)

Dodatkowo toczą się procedury planistyczne w zakresie MPZP:

- Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Drzewica fragmentu obrębu Zakościele (uchwała nr XVIII/148/2020 Rady Miejskiej z dnia 19 lutego 2020 r.),
- Plan ogólny Gminy Drzewica (uchwała nr II/22/2024 Rady Miejskiej z dnia 27 czerwca 2024 r.).

5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (* Utracił moc z dniem 18.05.2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przed dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 (Dz. U. poz. 951).

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej. Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków. Ponadto wójt (burmistrz, prezydent miasta) o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

Gmina Drzewica opracowała gminną ewidencję zabytków w 2010 r. W 2025 r. wykonano aktualizację, co zostało przyjęte Zarządzeniem Nr 93/2025 Burmistrza Drzewicy z dnia 24 lipca 2025 r. w sprawie przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Drzewica. Ewidencja opracowana jest zgodnie z zmianą rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków

skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Spis obiektów ujętych w GEZ przedstawia Załącznik nr 1 i nr 2.

Ewidencja jest dokumentem otwartym – powinna być stale weryfikowana i aktualizowana.

5.6.1. Stanowiska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków

Od końca lat 70. XX w. wdrażany jest program AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski – podział terenu całej Polski na pola, na których prowadzi się archeologiczne badania powierzchniowe. Bardziej szczegółowe badania prowadzone są w formie badań ratowniczych i nadzorów archeologicznych nad pracami inwestycyjnymi. Przebadane stanowiska o znacznej wartości kulturowej wpisane są do rejestru zabytków. Pozostałe znajdują się w ewidencji zabytków archeologicznych. Nie jest to zbiór zamknięty i nie można wykluczyć, iż w wyniku dalszej weryfikacji i prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady działalności człowieka. Baza danych AZP stanowi źródło aktualnej wiedzy o terenie i stanowi podstawę kolejnych etapów badawczych: kwerendy archiwalnej w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, badań powierzchniowych.

Wśród zabytków archeologicznych wyróżnić można dwa typy: ruchome i nieruchome. Zabytki ruchome to wszelkiego rodzaju przedmioty związane z działalnością człowieka w przeszłości, zarówno wytwory pracy ludzkiej, takie jak naczynia, narzędzia, ozdoby, broń itp., jak i tzw. ekofakty – występujące na stanowisku pozostałości organiczne i nieorganiczne pochodzące ze środowiska naturalnego.

Z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego szczególny problem stwarzają nieruchome zabytki archeologiczne, czyli materialne pozostałości dawnego środowiska osadniczego. Ze względu na pełnione dawniej funkcje wyróżnić można ich różne rodzaje: grodziska – pozostałości grodów, cmentarzyska, pozostałości osad wiejskich, itd. Można je podzielić na zabytki niewidoczne w krajobrazie i widoczne – zabytki o własnej formie krajobrazowej: głównie są to pozostałości dawnych konstrukcji o różnorodnym przeznaczeniu, takich jak wały kamienne, ziemne, drewniano-ziemne, pozostałości infrastruktury osadniczej, mostów, dróg, grobli, a także ślady związane z kulturą symboliczną (niematerialną) w postaci pozostałości dawnych miejsc kultu, cmentarzy (nasypy kurhanów), itp. Stanowią one około 10% znanych stanowisk archeologicznych. One też zwykle są przedmiotem zainteresowania zarówno turystów, jak i geografów turystyki oraz służb konserwatorskich. Zabytki archeologiczne o własnej formie krajobrazowej, po odpowiednim zabezpieczeniu i przygotowaniu, mogą stanowić atrakcję turystyczną.

Stanowiska na terenie Gminy Drzewica zewidencjonowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski: 73-60, 73-61, 73-62, 74-60, 74-61. Na obszarze gminy znajduje się 105 stanowisk archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków (Załącznik nr 2).

Najstarsze ślady osadnictwa na obszarze opracowania pochodzą z epoki kamiennej i neolitu (1300-1600 r. p.n.e.) i występują najczęściej na terasach nadzalewowych pradoliny rzeki Drzewiczki. Analiza rozmieszczenia stanowisk archeologicznych zarejestrowanych podczas badań powierzchniowych w systemie AZP (Archeologiczne Zdjęcie Polski) wykazuje, że znacznie szybszy rozwój osadnictwa występował tutaj w początkach epoki żelaza (700-300 r. p.n.e.) i związany był z kulturą łużycką. Charakteryzowała się ona tworzeniem grodów obronnych oraz całopalnymi cmentarzyskami. Upadek osadnictwa tego okresu wiąże się z penetracją tego obszaru przez wojownicze plemiona Scytów, ówczesnych mieszkańców stepów dzisiejszej Ukrainy Zachodniej. W okresie późnorzymskim (200-400 r.), z którego na terenie opracowania jest stosunkowo dużo reliktyw, na dawnym obszarze kultury łużyckiej, już od II w. p.n.e. rozwija się kultura przeworska. Na obszarze gminy zarejestrowano 23 stanowiska z tego okresu – także ułożone równoleżnikowo w nieznaczącej opozycji do rz. Drzewiczki. Chociaż więc brak dokładniejszych danych o ciągłości procesów osiedleńczych na obszarze gminy, to porównanie rozmieszczenia stanowisk archeologicznych z aktualną strukturą sieci osiedleńczej – może taką tezę uprawdopodobniać. Wiedza o pierwszym okresie państwowości na obszarze gminy jest stosunkowo uboga, chociaż już w 2 połowie XII w. istniała tutaj stała osada.

Wszystkie stanowiska wymagają dokładnych badań, które potwierdziłyby występowanie na ich terenie materiału poznawczego. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

Nie wyklucza się odkrycia w przyszłości kolejnych stanowisk archeologicznych (zwłaszcza w wyniku nowych badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski), które należy uwzględnić na dalszym etapie procesu planowania przestrzennego.

Ochrona właściwa zabytkom archeologicznym powinna być przypisana również do zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych historycznych miast i wsi, nawet jeśli nie zostały one osobno ujęte w ewidencji zabytków archeologicznych. Obszary te z natury rzeczy spełniają kryterium zabytku archeologicznego przewidzianego w art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tj. pozostałości terenowej historycznego osadnictwa. W tym przypadku z reguły dopuszczone może być zagospodarowanie wynikające z potrzeb zabudowy; obszar ciągłego osadnictwa historycznego podlega bowiem nieustannemu rozwojowi aż do czasów współczesnych i bezzasadne jest hamowanie tego procesu. Natomiast ze względu na zagrożenie dla substancji nawarstwień kulturowych, jakie niesie ze sobą naruszanie struktury gruntu, wszelkie zamierzenia budowlane na obszarze historycznego miasta powinny być objęte obowiązkiem przeprowadzenia niezbędnych badań archeologicznych. Realizacja wszelkich inwestycji na obszarach zidentyfikowanych stanowisk archeologicznych wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków oraz zapewnienia badań archeologicznych, w zakresie wyznaczonym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w – art. 31. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków.

W przypadku, gdy obszar stanowiska archeologicznego o własnej formie terenowej lub wpisanego do rejestru zabytków objęty został miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego dopuszczającym zainwestowanie lub zagospodarowanie, należy dążyć do zmiany tego planu, aby wyeliminować lub zminimalizować zagrożenie dla zabytku. Szczególny priorytet należy przyznać stanowiskom archeologicznym o własnej formie terenowej, z obszarów których należy usuwać wszelkie funkcje stwarzające zagrożenie dla substancji zabytku.

Zgodnie z art. 33. ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków „Kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta)”.

Dla wszystkich stanowisk archeologicznych przeznaczonych do trwałego zachowania sugerowanym docelowym przeznaczeniem terenu jest utworzenie obszaru zieleni urządzonej, zwłaszcza niskiej (głównie dla stanowisk archeologicznych o własnej formie terenowej), ewentualnie użytku zielonego (dla stanowisk archeologicznych płaskich). Rozrost systemu korzennego dużych drzew uszkadza bowiem nawarstwienia kulturowe oraz obiekty i ruchome zabytki archeologiczne. W przypadku stanowisk archeologicznych znajdujących się na terenach leśnych, należy sformułować zasady prowadzenia gospodarki leśnej uwzględniające potrzebę ochrony zabytku.

W przypadku kolizji z wszystkimi stanowiskami archeologicznymi należy wprowadzić zapisy umożliwiające przeprowadzenie niezbędnych badań archeologicznych zagrożonych zniszczeniem, na które należy uzyskać pozwolenie od wojewódzkiego konserwatora zabytków.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

W Tabeli nr 3 zostały przedstawione silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju Gminy Drzewica.

Tabela nr 3. Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPLYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE GMINY DRZEWICA	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
• opracowana gminna ewidencja zabytków; • unikatowy gotycko-renesansowy zamek w Drzewicy; • zachowany w znacznym stopniu historyczny układ urbanistyczny Drzewicy; • bogata historia i tradycja miasta (zakorzeniony patriotyzm lokalny, silne korzenie kulturowe, tradycje hutnicze – dziedzictwo historyczne regionu); • aktywna działalność instytucji i organizacji kultywujących tradycje i kulturę lokalną m.in. Regionalne Centrum Kultury w Drzewicy, Miejska Biblioteka Publiczna w Drzewicy, Koła Gospodyń Wiejskich, jednostki Ochotniczej Straży Pożarnych; • funkcjonowanie organizacji pozarządowych wzmacniających powiązania funkcjonalne całej gminy m.in. Lokalna Grupa Działania „Nad Drzewiczką”, Centrum Aktywności Lokalnej w Drzewicy; • działający Punkt Informacji Turystycznej; • System Informacji Przestrzennej. • Uchwała Nr IV/21/2011 Rady Gminy i Miasta w Drzewicy z dnia 21 marca 2011 r. w sprawie zasad	• niewystarczające środki z budżetu gminy przeznaczone na ochronę zabytków; • budynki występujące w gminnej ewidencji zabytków, które są własnością prywatną wymagają przeprowadzenia prac zabezpieczających, jak i wyeksponowania ich walorów; • niewielkie pokrycie terenu gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego; • mało efektywna promocja gminy oraz jej walorów; • zasoby bazy noclegowej dla turystów ograniczone i nieprzygotowane na zwiększony ruch turystyczny; • mało skuteczna koordynacja działań w zakresie rozwoju kultury, turystyki na terenach wiejskich i miejskich;

udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub remonty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.	
SZANSE	ZAGROŻENIA
• wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • występowanie obiektów i zespołów zabytkowych mogących zainteresować potencjalnych turystów; • połączenia komunikacyjne (drogowe, kolejowe – ŁKA) z gminą umożliwiające ruch turystyczny (Łódź, Opoczno, Tomaszów Mazowiecki, Radom); • oferta rekreacyjno-turystyczna skierowana do miłośników pieszych wędrówek oraz pasjonatów rajdów rowerowych; • doskonałe warunki do rozwoju turystyki historycznej (zabytki, obiekty historyczne, instytucje kultury, szlaki turystyczne); • dynamicznie rozwijająca się działalność kulturalna; • modernizacja zabytkowych obiektów na terenie gminy z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych; • opracowania strategiczne zmierzające do zrównoważenia rozwoju kultury w regionach wiejskich i realizacja wytyczonych zadań; • uwzględnienie potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumencie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, planie ogólnym oraz strategii rozwoju gminy; • wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc; • rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa kulturowego; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony	• brak realnych systematycznych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • pogarszający się stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych na terenie gminy; • sezonowość turystyki; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • spadek zainteresowania turystyką lokalną, w tym agroturystyką na rzecz preferowania turystyki zagranicznej; • zanik tradycji i tożsamości lokalnej, związany ze zmianą stylu życia; • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne, tj. dobro zabytku; • samowola budowlana – wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy, np. nieprzemyślanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką; • niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru; • odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu gminy, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatrącanie więzi z regionem.

walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie i obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków.	
--	--

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy GPOnZ jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Drzewica. Z drugiej strony ideą nadrzędną GPOnZ jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością. Cele i kierunki działań sformułowane są w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ.

W GPOnZ wyznaczono priorytety, cele szczegółowe wraz z działaniami (Tabela nr 4). Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji działań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 4.

Priorytety Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami:

PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo-społecznego Gminy Drzewica.

PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców Gminy Drzewica.

W ramach powyższych priorytetów określono cele szczegółowe, które mają być uzyskane przez konkretne, przypisane do nich szczegółowe działania.

Tabela nr 4. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Drzewica

Priorytet I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo-społecznego Gminy Drzewica		
CELE SZCZEGÓŁOWE	DZIAŁANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Rozszerzenie zasobów prawnych form ochrony zabytków gminy.	Opracowywanie sprawozdań z realizacji zadań GPOnZ zgodnie z przepisami co dwa lata, następnie przedstawienie sprawozdania na sesji Rady Gminy.	Czy opracowano sprawozdania, czy były prezentowane na sesji
	Systematyczne opracowywanie aktualizacji Gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego.	Czy opracowano aktualizację Planu
	Opracowanie studium historyczno-konserwatorskiego układu urbanistycznego Drzewicy.	Czy studium zostało opracowane
Dbłość o ład przestrzenny i krajobraz kulturowy w gminie	Utrzymanie obiektów zabytkowych we właściwym stanie technicznym i estetycznym oraz prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność/współwłasność gminy.	Ilość przeprowadzonych prac remontowych, konserwatorskich, wartość zaplanowanych/poniesionych wydatków
	Bieżąca opieka nad cmentarzami i miejscami pamięci.	
	Współpraca społeczności lokalnych w zakresie poprawy stanu technicznego obiektów ujętych w GEZ, w tym obiektów małej architektury w celu poprawy estetyki tych obiektów.	
	Stały monitoring oraz aplikowanie o środki z programów wspierających rewitalizację obiektów zabytkowych oraz ochronę dziedzictwa kulturowego przy ścisłej współpracy.	Ilość pozyskanych środków, z kim współpracowano, na jakie zadania pozyskano środki
	Opracowanie uchwały w sprawie udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, położonych na obszarze Gminy Drzewica.	Czy utworzono uchwałę

Podjęcie działań mających na celu podniesienie atrakcyjności krajobrazu kulturowego gminy na potrzeby edukacyjne, społeczne i turystyczne.	Współpraca oraz wspieranie działań instytucji oraz organizacji turystycznych w zakresie ustalenia potrzeb rozwoju bazy turystycznej i propagowania walorów gminy oraz rozwinięcia informacji turystycznej w miejscach najliczniej uczęszczanych przez turystów.	Ilość podjęcia wspólnych działań, inwestycji, jakie działania zrealizowano, z kim, wartość poniesionych środków
	Inicjowanie i wspieranie działań zmierzających do rozwoju na terenie gminy ścieżek rowerowych i spacerowych, ze zwróceniem szczególnej uwagi na ich powiązanie z obiektami zabytkowymi oraz na ich popularyzowanie, a także budowa małej architektury turystycznej.	Czy powstały nowe trasy, czy jakieś zmieniono, jakie obiekty ujęto na trasie
	Rewitalizacja istniejących i budowa nowych szlaków turystycznych, w tym ścieżek historyczno-przyrodniczych, a w szczególności: utworzenie szlaków oraz ścieżek tematycznych, np.: - tematycznej ścieżki historyczno-edukacyjnej wokół ruin zamku w Drzewicy (ścieżka będzie prowadzić wokół zamku oraz przez obszary przyległe – w tym dawny układ urbanistyczny miasta) i zostanie wyposażona w tablice informacyjne oraz elementy małej architektury; - utworzenie ścieżki przyrodniczo-rekreacyjnej wzdłuż rzeki Drzewiczki, która połączy centrum miasta z terenami rekreacyjnymi oraz torem kajakarskim.	Jakie trasy utworzono, z kim współpracowano, jakie obiekty obejmuje
	Ustawienie tablic informacyjnych zawierających historię oraz opis obiektu przy obiektach wpisanych do rejestru zabytku.	Gdzie ustawiono tablice, jakie informacje wskazano
	Merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o przyznanie środków na odnowę zabytku z funduszy unijnych, budżetu państwa oraz dotacji samorządowych.	Ilość chętnych osób do złożenia wniosków, ilość złożonych wniosków
Priorytet II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców Gminy Drzewica		
CELE SZCZEGÓŁOWE	DZIAŁANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym gminy.	Wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy.	Ilość wydanych publikacji, ilość osób zainteresowanych publikacjami
	Współpraca przy działalności edukacyjnej skierowanej do młodzieży szkolnej poprzez organizowanie dla niej programów grantowych, wystaw, konkursów szkolnych popularyzujących historię gminy oraz jej zabytki itp.	Ilość opracowanych programów, konkursów, wystaw, ilość osób biorących udział, ich tematyka, miejsca gdzie się odbyły, z kim współpracowano
	Promowanie imprez folklorystycznych, warsztatów, przeglądów, festiwali, lokalnych obrzędów, jako produktów turystycznych stanowiących	Ilość odbytych imprez, ilość wypromowanych imprez, ilość osób uczestniczących

	o tożsamości gminy w ścisłej współpracy z instytucjami kultury	
	Utrzymanie i opracowanie nowych szlaków turystycznych, wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego.	Ilość nowych szlaków, ilość osób odwiedzających szlaki

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

• **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wpis do rejestru zabytków,
- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane,
- ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska,
- ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody,
- ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami,
- ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

• **instrumenty finansowe:**

- dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków lub ujęte w gminnej ewidencji zabytków,
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP).

• **instrumenty społeczne:**

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Gminy Drzewica),
- edukacja kulturowa,
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

• **instrumenty koordynacji:**

- realizacja projektów i programów Gminy Drzewica dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy ochrony środowiska przyrodniczego, koncepcje, plany rewitalizacji),
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków,

– współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

• **instrumenty kontrolne:**

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym Gminy Drzewica,
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na:

- zapewnieniu warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganiu zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnianiu zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• **źródła krajowe:**

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje wojewódzkie, powiatowe,
- dotacje gminne,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW),
- fundusze od fundacji,
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,
- Fundusz Kościelny.

- **źródła pozostałe:**

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,

– stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Zgodnie z art. 78 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

1. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru.
2. Jeżeli zabytek, o którym mowa w ust. 1, posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.
3. W przypadku, jeżeli stan zachowania zabytku, o którym mowa w ust. 1, wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być również udzielona do wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.
4. Łączna wysokość dotacji udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego i wojewódzkiego konserwatora zabytków nie może przekraczać wysokości dofinansowania określonej w ust. 1–3.
5. Dotacja, o której mowa w art. 74 ust. 2, jest udzielana we wnioskowanej wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich.

• **Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi** – Wojewódzki Konserwator Zabytków w Łodzi działając na podstawie przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz mając na uwadze przepisy zawarte w ustawie z dnia 29 stycznia 2004 r. Prawo zamówień publicznych ustala kryteria i sposób naboru wniosków oraz rozdziału środków finansowych na cele związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami w ramach środków przyznanych przez Wojewodę Łódzkiego, pozostających w dyspozycji Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Wnioski o udzielenie dofinansowania zadań składa się w terminach:

- do dnia 28 lutego – na dofinansowanie prac, które zostaną przeprowadzone w bieżącym roku,
- do dnia 30 czerwca – na dofinansowanie prac przeprowadzonych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja).

• **Dotacje wojewódzkie i powiatowe** – dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Rady Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku. Regulamin określający zasady, tryb udzielania oraz rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków województwa łódzkiego określa uchwała nr XIX/358/11 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 20 grudnia 2011 r., dotycząca zabytków nieruchomych, ruchomych lub archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków województwa łódzkiego, znajdujących się na stałe w granicach administracyjnych i posiadających duże znaczenie dla dziedzictwa kulturowego województwa łódzkiego. Termin składania wniosków wyznaczony w ogłoszeniu o konkursie podanym do publicznej wiadomości (co najmniej trzydziestodniowy).

- **Dotacje gminne**

Zgodnie z art. 81 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa Uchwała nr IV/21/2011 Rady Gminy i Miasta w Drzewicy z dnia 21 marca 2011 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.

9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

- **Fundusz Termomodernizacji i Remontów**

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię ciepłą.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

- **Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)**

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

- **Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi**

Program „Rewaloryzacja zabytkowych parków województwa łódzkiego” ukierunkowany jest na finansowe wsparcie działań dotyczących podejmowanych w parkach usytuowanych na terenie województwa łódzkiego, objętych ochroną na podstawie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zwanych dalej parkami lub obiektami, pod warunkiem, że są one ogólnodostępne, a wejście na ich teren jest nieodpłatne. Celem Programu jest zachowanie i ochrona dziedzictwa historyczno- przyrodniczo- kulturowego parków poprzez ich rewaloryzację, dostosowanie parków do potrzeb społecznych i edukacyjnych oraz umożliwienie społeczeństwu korzystanie z ich walorów. Nabór wniosków odbywa się w terminach określonych w regulaminach kolejnych edycji konkursu, których ilość uzależniona jest od stopnia rozdysponowania środków przeznaczonych na realizację Programu.

- **Program „Kultura – Interwencje”**

Organizatorem Programu „Kultura – Interwencje” jest Narodowe Centrum Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach Programu „Kultura – Interwencje” mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

- **Finansowanie z fundacji**

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG im. Ignacego Łukasiewicza, Fundację Orange.

- **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony był z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać, np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powódzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

• Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego, jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

• Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ochrona Zabytków

Strategicznym celem Programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

• Program „Infrastruktura kultury”

Celem Programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

• Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne

Celem Programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Szczegółowe cele Programu będą realizowane poprzez dwa rodzaje zadań (których nie należy łączyć):

- weryfikacja terenowa zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków (przede wszystkim tych nieposiadających własnej formy terenowej), w przypadku których ustalenia co do lokalizacji, zasięgu, chronologii i/lub funkcji nie mają wystarczających podstaw naukowych, w przypadku zabytków archeologicznych wpisanych wyłącznie do rejestru zabytków nieruchomych (A), celem weryfikacji powinno być przygotowanie dokumentacji dającej podstawy do wpisania zabytku do rejestru zabytków archeologicznych (C),
- opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych (przede wszystkim tych zakończonych przed 2000 r.).

9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

• Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FENIKS)

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (inaczej FENIKS) na lata 2021-2027 to następca Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (PO IiŚ). Budżet wynosi ponad 25 miliardów euro (w formie dotacji, instrumentów finansowych i instrumentów łączących finansowanie zwrotne oraz dotacyjne) i będzie przeznaczony na kluczowe projekty środowiskowe, energetyczne oraz transportowe, a także na wsparcie w obszarze kultury i ochrony zdrowia.

Głównym celem Programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym poprzez m.in. wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym. Program ma przyczynić się m.in. do wzmocnienia ochrony zabytków o krajowym i światowym znaczeniu, zarówno ruchomych, jak i nieruchomych. Wsparcie ukierunkowane zostanie na tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych stymulujących do aktywnego uczestnictwa w kulturze i w życiu społecznym, w tym eliminację barier w dostępie do kultury dla grup z różnych przyczyn wykluczonych. Zastosowane rozwiązania infrastrukturalne, w tym nowoczesne technologie, umożliwią tworzenie innowacyjnej oferty kulturalnej, rozszerzanie jej o nowe formy działalności i cele lub będą przyczyniać się do zwiększenia atrakcyjności świadczonej oferty, w celu budowania przewag konkurencyjnych w aspekcie zarówno gospodarczym jak i społecznym.

Inwestycje będą wspierały procesy transformacji cyfrowej poprzez rozwój infrastruktury, zakup wyposażenia i technologii umożliwiających rozszerzenie grup odbiorców realizowanej oferty (zwiększenie dostępności kultury poprzez umożliwienie korzystania z niej grupom dotychczas wykluczonym np. niepełnosprawni; zwiększenie zasięgu oferty – upowszechnianie oferty on-line) oraz zapewnienie

bezpieczeństwa funkcjonowania w warunkach różnego rodzaju kryzysów (na podstawie doświadczeń związanych z wystąpieniem pandemii Covid-19).

Wsparciem zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zespół Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie mogą ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego, NGO oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.

Zakres wsparcia w ramach celu szczegółowego obejmuje także działania infrastrukturalne mające na celu ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów. Niejednokrotnie inwestycje będą realizowane w bliskim sąsiedztwie lub na terenie objętym planem rewitalizacji, co wpłynie korzystnie na ogólny rozwój większych obszarów.

Wszystkie ww. typy działań będą mogły być realizowane w formule projektów partnerskich, które przyczynią się do lepszego zarządzania dziedzictwem kulturowym i promowania dziedzictwa kulturowego, co w konsekwencji wpłynie na większą identyfikację społeczeństwa z danym miejscem.

Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury – 700 000 000 euro.

• Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027

Priorytet II: Zaawansowane usługi cyfrowe – jednym z celów programu jest stymulowanie rynku ponownego wykorzystywania zasobów kultury i danych naukowych. Powstałe e-usługi powinny zapewnić zdalny dostęp do unikalnych narzędzi oraz umożliwić przetwarzanie, analizę, bezpieczne gromadzenie i archiwizację dużych zbiorów danych, co będzie skutkowało przyspieszeniem rozwoju takich obszarów jak np.: kultura i rozrywka, motoryzacja, e-zdrowie, transport, bezpieczeństwo publiczne, energetyka, technologie finansowe czy rolnictwo.

2.1 Wysoka jakość i dostępność e-usług publicznych – np. tworzenie, rozwój, integracja e-usług publicznych, wykorzystanie potencjału informacji sektora publicznego (ISP) i technologii w administracji z zastosowaniem np. analiz wielkich zbiorów danych oraz metod sztucznej inteligencji.

2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji – np. digitalizacja zasobów kultury, administracji i nauki (m.in. dane z badań naukowych oraz zasobów edukacyjnych finansowanych ze środków publicznych). Program zakłada podejmowanie działań zwiększających otwartość oraz poziom ponownego wykorzystania danych z zasobów kultury (w tym niebędących ISP), nauki i administracji. Wsparcie będzie udzielane również na budowę lub modernizację i udostępnianie rozwiązań informatycznych do prowadzenia zaawansowanej analityki danych z wykorzystaniem nowych technologii.

Beneficjentami Programu mogą być m.in.: instytucje kultury, przedsiębiorcy, obywatele, NGO.

• Kreatywna Europa 2021-2027

Kreatywna Europa (Creative Europe) to Program Komisji Europejskiej, którego celem jest wsparcie ponadnarodowych działań europejskich sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego w obszarze kultury i sztuki przyczyniających się do budowania kompetencji, profesjonalizacji i zwiększania konkurencyjności sektorów na rynku globalnym, wpływ na zwiększanie dostępu do kultury i sztuki, docieranie do nowych grup odbiorców i zwiększanie uczestnictwa w kulturze, rozwój współpracy międzynarodowej oraz wsparcia ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, ochrony i propagowania różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie technologii i wdrażanie innowacji w sektorach oraz dostosowania sektorów do zmiany cyfrowej.

W ramach nowej edycji Programu istotne będą także wsparcie sektorów w odbudowie po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19, zrównoważony rozwój i zielona transformacja sektorów, równość i równouprawnienie oraz włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę.

Program będzie wdrażany poprzez komponenty:

- komponent Media – wspierający działania sektora audiowizualnego,
- komponent Kultura – wspierający działania sektorów kultury i kreatywnego,

– komponent Międzysektorowy – wspierający rozwój innowacji w projektach łączących sektory kultury, kreatywny i audiowizualny, a także sektor wysokiej jakości mediów informacyjnych i rozwój umiejętności krytycznego korzystania z mediów.

10. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska
6. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody
7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami.
8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem
10. Materiały udostępnione przez Urząd Miejski w Drzewicy
11. Materiały udostępnione przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Łodzi
12. „Słownik gwary opoczyńskiej”, dr. hab. prof. UJK Stanisława Cygana
13. www.drzewica.pl
14. www.muzeumopoczno.pl
15. www.zabytek.pl
16. www.stat.gov.pl/gus
17. www.isap.sejm.gov.pl

11. Spis tabel, rysunków i zdjęć

1. Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Drzewica
2. Tabela nr 2. Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie Gminy Drzewica
3. Tabela nr 3. Analiza SWOT
4. Tabela nr 4. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Drzewica
5. Rys. nr 1. Obszar działań dla Drzewicy w ramach WPOnZ na lata 2024-2027 (źródło: Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2024-2027)
6. Rys. nr 2. Układ urbanistyczny Drzewicy
7. Rys. nr 3. Zasięgi planów na tle gminy (źródło: <https://drzewica.e-mapa.net/wykazplanow/>)
8. Rys. nr 4. Strój opoczyński (źródło: <https://1001pocztowek.pl/>)
9. Zdjęcia nr 1, 2. Zamek, ul. gen. Władysława Sikorskiego w Drzewicy
10. Zdjęcie nr 3. Dwór na podzamczu z resztkami parku, ul. gen. Władysława Sikorskiego 1 w Drzewicy
11. Zdjęcia nr 4, 5. Kościół parafialny rzymsko-katolicki pw. św. Łukasza, ul. Warszawska w Drzewicy
12. Zdjęcie nr 6. Opoczyński haft (źródło: <https://www.opocznopowiat.pl/>)
13. Zdjęcia nr 7, 8, 9, 10. Wycinanki i wyroby bibułkowe (źródło: <https://www.opoczynskizlkrzemiosla.pl/rzemiosla/>)
14. Zdjęcia nr 11, 12. Wystawa rękodzieła ludowego podczas Rewii Sztuki Ludowej w Drzewicy (źródło: www.facebook.com/DCWofiaradlon)
15. Zdjęcia nr 13, 14. Stroje ludowe, kapela ludowa (źródło: www.polskatradycja.pl, www.opocznopowiat.pl)
16. Zdjęcie nr 15. Koło Gospodyń Miejskich „Drzewiczanki” w Drzewicy w trakcie warsztatów tańca dawnego podczas Pikniku Rycerskiego na podzamczu (źródło: fot. Gmina Drzewica)

12. Załączniki

Załącznik nr 1. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Drzewica

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	NR DZIAŁKI	NAZWA OBIEKTU	REJESTR ZABYTEKÓW
1	Drzewica			układ urbanistyczny	
2	Drzewica	ul. Cmentarna	1798	zespół cmentarza parafialnego rzymskokatolickiego	Rejestr zabytków nr 473/A/91 z dnia 9.11.1991 r.
3	Drzewica	ul. Cmentarna	1798	brama cmentarna w zespole cmentarza parafialnego rzymskokatolickiego	Rejestr zabytków nr 473/A/91 z dnia 9.11.1991 r.
4	Drzewica	ul. Cmentarna	1798	cmentarz grzebalny parafii rzymsko-katolickiej ze strefą ochronną w zespole cmentarza parafialnego rzymskokatolickiego	Rejestr zabytków nr 473/A/91 z dnia 9.11.1991 r.
5	Drzewica	ul. Cmentarna	1798	kaplica rzymskokatolicka cmentarna, rodziny Rejskich w zespole cmentarza parafialnego rzymskokatolickiego	Rejestr zabytków nr 473/A/91 z dnia 9.11.1991 r.
6	Drzewica	ul. Cmentarna	1798	ogrodzenie cmentarza w zespole cmentarza parafialnego rzymskokatolickiego	Rejestr zabytków nr 473/A/91 z dnia 9.11.1991 r.
7	Drzewica	ul. Cmentarna	1798	moгиła zbiorowa żołnierzy poległych w I wojnie światowej	
8	Drzewica	ul. Cmentarna	1798	moгиła zbiorowa żołnierzy poległych we wrześniu 1939 r. wraz z pomnikiem	
9	Drzewica	ul. Kolejowa-Błonie	1756, 1760	cmentarz grzebalny gminy żydowskiej	Rejestr zabytków nr 472/A/91 z dnia 5.11.1991 r.
10	Drzewica	ul. Kolejowa, naprzeciwko nr 3	1666	płyta nagrobna Anny Drzewickiej	Rejestr zabytków nr 97B/94 z dnia 14.11.1994 r.
11	Drzewica	ul. Kolejowa, naprzeciwko nr 3	1666	krzyż na cokole ufundowany przez J. Połomskiego	Rejestr zabytków nr 97B/94 z dnia 14.11.1994 r.
12	Drzewica	ul. gen. Władysława Sikorskiego 1	1440	dwór na podzamczu	Rejestr zabytków nr 46/A/80 z dnia 28.04.1980 r.
13	Drzewica	ul. gen. Władysława Sikorskiego	1436, 1438, 1439, 1440, 1441, 1442, 1444	park zamkowy	Rejestr zabytków nr 46/A/80 z dnia 28.04.1980 r.
14	Drzewica	ul. gen. Władysława Sikorskiego	1439	zamek	Rejestr zabytków nr 47/A/80 z dnia 28.04.1980 r.
15	Drzewica	ul. gen.	1436, 1438,	fosa zamkowa i wał ziemny	

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	NR DZIAŁKI	NAZWA OBIEKTU	REJESTR ZABYTEKÓW
		Władysława Sikorskiego	1439		
16	Drzewica	ul. Juliusza Słowackiego przy nr 18	1363	młyn	
17	Drzewica	ul. Warszawska	524	figura przydrożna – Matka Boska Niepokalanie Poczęta	
18	Drzewica	ul. Warszawska	527	figura św. Jana Nepomucena	Rejestr zabytków nr 103B/95 z dnia 20.01.1995 r.
19	Drzewica	ul. Warszawska przy nr 7	541	kapliczka rzymskokatolicka (kolumna tokańska)	Rejestr zabytków nr 104B/95 z dnia 23.01.1995 r.
20	Drzewica	ul. Warszawska	573	kościół parafialny rzymskokatolicki pw. Św. Łukasza	Rejestr zabytków nr 48/A/80 z dnia 7.05.1980 r.
21	Drzewica	ul. Warszawska	573	krzyż przy kościele parafialny	
22	Drzewica	ul. Warszawska	573	krzyż przy kościele parafialny	
23	Idzikowice	przy nr 31	595/1	kapliczka rzymskokatolicka	
24	Krzczonów	naprzeciwko nr 108, 109	767	ogrodzenie kamienne	
25	Radzice Duże	przy nr 124	166/40	dwór	
26	Radzice Duże	przy nr 46	339	kapliczka rzymskokatolicka	
27	Radzice Duże	przy nr 102	979	kapliczka rzymskokatolicka	
28	Radzice Duże	przy nr 124	166/40	oficyna dworska	
29	Radzice Małe	nr 126	1700, 1701, 1702, 1704/2, 1705	młyn wodny	
30	Radzice Małe	przy nr 89A	1601	kapliczka rzymskokatolicka	
31	Radzice Małe	naprzeciwko nr 127	1715/1	kaplica przydrożna	
32	Trzebina	przy nr 3	901	kapliczka murowana	

Załącznik nr 2. Stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Drzewica

LP.	NR OBSZARU AZP	NR ST. OB.	MIEJSCOWOŚĆ	NR ST. W MIEJSC.	FUNKCJA	KULTURA	CHRONOLOGIA
1	72-60	4	Brzuza	1	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	pradziej.	EK OKR.NOWOŻ. (XVI- XVIII w.)
2	72-60	5	Radzice Małe	11	ślad osadnictwa ślad osadnictwa		PÓŻN. ŚRW. OKR.NOWOŻ (XVI- XVII w.)
3	72-61	1	Dąbrówka Kolonia	1	cmentarz?	łuż.-gr.kl?	WCZ.EP.ŻEL.
4	72-61	2	Dąbrówka	2	ślad osadnictwa	pradziej.	?
5	72-61	4	Kolonia Domaszno	1	ślad osadnictwa	pradziej.	?
6	73-60	22	Brzuza	1	osada osada	przew.	OR XIV-XVI w.
7	73-60	23	Brzuza	2	osada		XIV-XVI w.
8	73-60	24	Brzuza	3	osada		XV-XVII w.
9	73-60	25	Brzuza	4	obozowisko osada ślad osadnictwa	? przew.	PAL.-MEZOLIT? OR XI-XVII w.
10	73-60	26	Brzuza	5	obozowisko osada	? przew.	EK-EB OR
11	73-60	21	Brzuza	6	osada		XIII-XVI w.
12	73-60	20	Brzuza	7	osada		XIV-XVI w.
13	73-60	19	Brzuza	8	ślad osadnictwa osada		BLIŻEJ NIEOKREŚLONY OKR. PRADZIEJ. XIV-XVI w.
14	73-60	18	Brzuza	9	ślad osadnictwa		XVI-XVII w.
15	73-60	17	Brzuza	10	punkt osadniczy punkt osadniczy		BLIŻEJ NIEOKREŚLONY OKR. PRADZIEJ. XV-XVII w.
16	73-60	7	Gielzów	1	punkt osadniczy	łużycka, przew. ?)	BLIŻEJ NIEOKREŚLONY OKR. PRADZIEJ.
17	73-60	8	Gielzów	2	ślad osadnictwa		XVI-XVII w.
18	73-60	61	Gielzów	3	punkt osadniczy punkt osadniczy		BLIŻEJ NIEOKREŚLONY OKR. PRADZIEJ. XIV-XVI w.
19	73-60	62	Gielzów	4	punkt osadniczy		XIII-XIV w.
20	73-60	27	Idzikowice	1	osada		XV-XVII w.
21	73-60	29	Idzikowice	1	obozowisko osada osada osada	? przew.	EP. KAMIENIA OR XII-XIII w. XVI-XVII w.
22	73-60	28	Idzikowice	2	ślad osadnictwa osada	?	EK-EB XIII-XVI w.
23	73-60	30	Idzikowice	2	osada osada	łużycka?	WCZ.EP.ŻEL.? XII-XVI w.
24	73-60	37	Idzikowice	3	osada		XIV-XVI w.
25	73-60	38	Idzikowice	4	ślad osadnictwa	przew.?	BLIŻEJ NIEOKREŚLONY OKR. PRADZIEJ.
26	73-60	36	Idzikowice	6	osada		XVI-XVII w.
27	73-60	4	Radzice Duże	6	punkt osadniczy		XV-XVII w.
28	73-60	5	Radzice Duże	5	ślad osadnictwa		BLIŻEJ

							NIEOKREŚLONY OKR. PRADZIEJ., Eb?
29	73-60	6	Radzice Duże	4	punkt osadniczy		XV-XVII w.
30	73-60	14	Radzice Małe	1	grób popielnicowy	przew.	OR
31	73-60	13	Radzice Małe	2	osada		XIV-XVI w.
32	73-60	12	Radzice Małe	3	osada		XIII-XV w.
33	73-60	11	Radzice Małe	4	osada		PÓŻ.ŚRW-O.NŻ
34	73-60	10	Radzice Małe	5	osada		XIII-XVI w.
35	73-60	15	Radzice Małe	6	ślad osadnictwa punkt osadniczy	?	EK-EB XIV-XVII w.
36	73-60	16	Radzice Małe	7	osada		XVI-XVII w.
37	73-60	3	Radzice Małe	8	ślad osadnictwa osada	?	EK? XVI-XVII w.
38	73-60	2	Radzice Małe	9	ślad osadnictwa	przew.?	OR?
39	73-60	1	Radzice Małe	10	punkt osadniczy osada		BLIŻEJ NIEOKREŚLONY OKR. PRADZIEJ. XIV-XVII w.
40	73-60	57	Strzeszkowice	1	obozowisko osada punkt osadniczy	? łużycka?	późna EK-EB W CZ.E.ŻEL? VIII-IX w.
41	73-60	58	Strzeszkowice	2	osada	łużycka	EB-wczesna E.ŻEL.
42	73-60	59	Strzeszkowice	3	osada	przew.	OR
43	73-60	60	Strzeszkowice	4	osada	przew.	OR
44	73-60	9	Świerczyna	1	osada		OKR.NOWOŻ. (XVI-XVII w.)
45	73-60	56	Trzebina Carki	1	ślad osadnictwa osada	? przew.	EK OR
46	73-60	51	Trzebina	1	punkt osadniczy		BLIŻEJ NIEOKREŚLONY OKR. PRADZIEJ.
47	73-60	47	Trzebina	2	ślad osadnictwa	przew.?	OR?
48	73-60	48	Trzebina	3	punkt osadniczy		XIII-XV w.
49	73-60	49	Trzebina	4	ślad osadnictwa		BLIŻEJ NIEOKREŚLONY OKR. PRADZIEJ.
50	73-60	52	Trzebina	6	punkt osadniczy osada	przew.	OR XII-XVI w.
51	73-60	53	Trzebina	7	obozowisko osada osada?	? łuż.-pom? przew.	EK-EB EEB-wczesna E. ŻEL. OR
52	73-60	54	Trzebina	8	obozowisko osada	? przew.	EK OR
53	73-60	55	Trzebina	9	obozowisko osada osada	? łużycka?	EK-MEZOLIT? EB? XVI-XVII w.
54	73-60	63	Trzebina	10	osada		NOWOŻYTNOŚĆ
55	73-61	24	Brzustowiec	1	ślad osadnictwa ślad osadnictwa		BLIŻEJ NIEOKREŚLONY OKR. PRADZIEJ. XV-XVII w.
56	73-61	25	Brzustowiec	2	osada		XVI-XVII w.
57	73-61	26	Brzustowiec	3	osada		XIII-XVI w.
58	73-61	39	Dąbrówka	1	punkt osadniczy osada		BLIŻEJ NIEOKREŚLONY OKR. PRADZIEJ.

							XIV-XVIII w.
59	73-61	40	Dąbrówka	2	ślad osadnictwa osada		BLIŻEJ NIEOKREŚLONY OKR. PRADZIEJ. XIV-XVI w.
60	73-61	41	Dąbrówka	3	ślad osadnictwa osada osada	? przew.	EK-EB OR XV-XVI w.
61	73-61	42	Dąbrówka	4	obozowisko osada	? przew.	EK OR
62	73-61	43	Dąbrówka	5	obozowisko?		BLIŻEJ NIEOKREŚLONY OKR. PRADZIEJ.
63	73-61	38	Dąbrówka	6	osada		XIII-XVI w.
64	73-61	37	Dąbrówka	7	osada		XIV-XVI w.
65	73-61	36	Dąbrówka	8	osada	przew.	OR - WCZ.ŚRW ?
66	73-61	35	Dąbrówka	9	punkt osadniczy		XV-XVII w.
67	73-61	34	Dąbrówka	10	obozowisko osada	? przew.	EK-EB OR
68	73-61	33	Dąbrówka	11	osada osada	przew.-rzym. ?	BLIŻEJ NIEOKREŚLONY OKR. PRADZIEJ. XV-XVII w.
69	73-61	32	Dąbrówka	12	osada		XV-XVI w.
70	73-61	53	Dąbrówka	13	ślad osadnictwa	łużycka	?
71	73-61	1	Drzewica	1	dwór obronny		XV-XVII w.
72	73-61	2	Drzewica	2	ślad osadnictwa zamek gotycko- renesansowy		EB? XVI-XIX w.
73	73-61	3	Drzewica	3	zespół klasztorny		XVI-XVIII w.
74	73-61	4	Drzewica	4	obozowisko osada	?	EK-EB XIII-XVI w.
75	73-61	5	Drzewica	5	obozowisko	trzcieniecka	EB
76	73-61 stanowisko wpisane do rejestru zabytków	30	Drzewica	6	cmentarz szkieł? cmentarz żydowski	? -	? 1865 r. - lata 40. XX w.
77	73-61	31	Drzewica	7	osada		XIV-XVIII w.
78	73-61	6	Drzewica	8	osada		XIV-XVI w.
79	73-61	8	Drzewica	9	osada		XIV-XVI w.
80	73-61	19	Drzewica	10	obozowisko	pradziej.	EK
81	73-61	20	Drzewica	11	osada		XVI-XVII w.
82	73-61	27	Jelnia	1	osada		BLIŻEJ NIEOKREŚLONY OKR. PRADZIEJ.
83	73-61	28	Jelnia	2	osada		XV-XVII w.
84	73-61	29	Jelnia	3	osada		XV-XVII w.
85	73-61	47	Radzice Duże	1	cmentarzysko?	łuż.-gr.kł?	WCZ.EP.ŻEL.
86	73-61	46	Radzice Duże	2	obozowisko? osada	? przew.	EK OR

87	73-61	45	Radzice Duże	3	osada	łużycka?	EB?
88	73-61	44	Radzice Małe	11	osada osada		BLIŻEJ NIEOKREŚLONY OKR. PRADZIEJ. XV-XVII w.
89	73-61	50	Strzyżów	1	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	? przew.?	EK OR?
90	73-61	49	Strzyżów	2	osada		XIII-XVI w.
91	73-61	51	Strzyżów	3	osada	przew.	OR
92	73-61	52	Strzyżów	4	osada	łużycka	EB
93	73-61	48	Werówka	1	osada osada		BLIŻEJ NIEOKREŚLONY OKR. PRADZIEJ. XV-XVIII w.
94	73-61	7	Zakościele	1	ślad osadnictwa ślad osadnictwa osada	?	EK BLIŻEJ NIEOKREŚLONY OKRES PRADZIEJOWY XIII-XVI w.
95	73-61	9	Zakościele	2	osada		XV-XVI w.
96	73-61	10	Zakościele	3	osada		XIV-XV w.
97	73-61	11	Zakościele	4	osada	przew.?	BLIŻEJ NIEOKREŚLONY OKR. PRADZIEJ. , OR?
98	73-61	12	Zakościele	5	osada		XIV-XVI w.
99	73-61	13	Zakościele	6	osada	przew.	OR
100	73-61	14	Zakościele	7	osada osada	przew.?	OR? XV-XVII w.
101	73-61	15	Zakościele	8	osada osada	przew.	OR XVI-XVII w.
102	73-61	16	Zakościele	9	osada		XIII-XVI w.
103	73-61	17	Zakościele	10	osada		V-XVII w.
104	73-61	18	Zakościele	11	osada		XV-XVII w.
105	73-62	4	Drzewica	12	osada? osada?	łużycka? przew.?	EB? OR?

INSTRUKCJA ODCZYTYWANIA ZNAKÓW GRAFICZNYCH NA KARTACH STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH.

Lokalizacja i zasięg nieruchomego zabytku archeologicznego, zaznaczane są na mapie przy wykorzystaniu następującego systemu znaków graficznych:

Zapis: „stanowisko archiwalne o nieokreślonej lokalizacji”, oznacza nieruchomy zabytek archeologiczny znany z kwerendy, o nieustalonej uprzednio lokalizacji, obecnie również negatywnie zweryfikowany (nie udało się go zlokalizować);

- trójkąt wypełniony, oznacza nieruchomy zabytek archeologiczny, o ustalonej lokalizacji, którego weryfikacja w terenie przyniosła wynik negatywny;

- - punkt oznacza znalezisko pojedyncze, ślad osadnictwa lub stanowisko archeologiczne o powierzchni do 1 ara;
- - zakresowany okrąg oznacza stanowisko archeologiczne o powierzchni 0,01- 0,5 ha;
- - zakresowana strefa obwiedziona linią oznacza nieruchomy zabytek archeologiczny o powierzchni powyżej 0,5 ha (kształt znaku powinien w przybliżeniu oddawać zarys granic stanowiska).
- ? - znak zapytania oznacza stanowisko o nieokreślonej chronologii lub funkcji.